

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Våldsprevention i skolan

Hur bör grovt våld mellan skolungdomar förebyggas?

Ulf Berne
Jonas Hultberg

Examensarbete – LAU370

Handledare: Sara Uhnöo

Examinator: Olle Hagman

Rapportnummer: VT10-2480-006

Abstrakt

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Våldsprevention i skolan
Hur bör grovt våld mellan skolungdomar förebyggas?

Författare: Ulf Berne och Jonas Hultberg

Termin och år: VT 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Sara Uhnöo

Examinator: Olle Hagman

Rapportnummer: VT10-2480-006

Nyckelord: Brottstriangeln, Brå, grovt våld, handlingsplan, konflikttrappan, repressiv prevention, situationell prevention, skolungdom, Skolverket, social prevention.

Sammanfattning:

Alla elever ska kunna gå till sin skola och känna sig trygga. Det finns många ungdomar som idag upplever otrygghet, på grund av konflikter och våldsamheter i skolmiljön. Avsikten med den här studien är att bidra till gynnsammare förutsättningar beträffande arbetet för en tryggare skola. Uppsatsen vänder sig i första hand till skolpersonal och lärarstudenter.

Studien innehåller tidigare forskning och teori om våldsprevention i skolan och de teoretiska utgångspunkterna är uppdelade i social, situationell och repressiv brottsprevention. Den sociala handlar om att minska brottsbenägenheten, den situationella handlar om att reducera människors tillfällen att begå brott, medan den repressiva handlar om att förhindra en individs möjlighet att begå ett brott. Studiens huvudsyfte är att undersöka hur grovt våld mellan skolungdomar bör förebyggas utifrån Brå (Brottsförebyggande rådet), Skolverket och intervjuade lärare. Intervjumaterialet består av fyra ordagrant transkriberade intervjuer med sex grundskolelärare i Göteborg. Intervjumetoden var kvalitativ och frågorna har anpassats efter våra respondenters bakgrund.

När de våldspreventiva strategierna som tagits upp av Brå, Skolverket och studiens respondenter redovisas, delas strategierna upp under rubrikerna social, situationell och repressiv våldsprevention. Brå rekommenderar fler preventiva åtgärder av social karaktär, än vad Skolverket gör. Även studiens respondenter är mer positiva till social våldsprevention, jämfört med situationell och repressiv.

Konflikttrappan visar hur en konflikt trappas upp och kan med fördel användas när konflikter måste dämpas. Brottstriangeln har sidorna brottsplats, gärningsperson och offer. För att förhindra ett brott kan en av sidorna uteslutas. Studien tyder på att skolvåld uppstår ur konflikter och relationsproblem. Därför bör konflikttrappan vara mer lämpad än brottstriangeln, gällande det våldspreventiva arbetet i skolan. Den huvudsakliga slutsatsen är att social våldsprevention bör vara primär, situationell våldsprevention bör vara sekundär och repressiv våldsprevention bör vara tertiär.

Abstract

Final essay in teacher education

Title: The prevention of violence in school
How should severe violence among school adolescents be prevented?

Authors: Ulf Berne and Jonas Hultberg

Semester and year: Spring – 2009

Institution: The department of sociology

Supervisor: Sara Uhnöo

Examiner: Olle Hagman

Number of the essay: VT10-2480-006

Key words: Brå, the nine-stage model of conflict escalation, plans of action, repressive crime prevention, school teenager, severe violence, situational crime-prevention, Skolverket, social crime-prevention, the triangle of crime.

Summary:

All pupils should be able to feel safe, when they go to school. Today, there are many teenagers who experience insecurity due to conflict and violence in the school environment. The purpose of this study is to contribute to an enabling environment, in the work towards creating a safer school. This essay is aimed primarily at school employees and future teachers.

This study includes previous research and theories on violence prevention in schools, and the theoretical starting points are divided into social, situational and repressive crime prevention. Social violence prevention aims to reduce criminal propensity; situational violence prevention is concerned with reducing criminal opportunity; while repressive violence prevention means to prevent an individuals' opportunity to committing crimes. The main purpose of this study is to investigate how severe violence among school adolescents should be prevented, on the basis of Brå (the Swedish National Council for Crime Prevention), the Swedish National Agency for Education, and the teachers interviewed. The interviews consist of four verbatim transcribed interviews with six elementary school teachers in Gothenburg. The interview method was qualitative, and questions have been adapted from our professional respondents' backgrounds.

When the violence prevention strategies raised by Brå, the Swedish National Agency for Education and the study's respondents are reported, the strategies are divided under the headings of social, situational and repressive violence prevention. Brå recommends more preventive social measures than what the National Agency for Education does. The survey respondents are also more positive towards social violence prevention, rather than to situational and repressive violence prevention.

The nine-stage model of conflict escalation shows how a conflict escalates and can successfully be used when conflicts need to be mitigated. The Triangle of Crime has the following sides: crime scene, offender, and victim. In order to prevent a crime one of the sides may be omitted. This study suggests that school violence arises from conflicts and relationship problems. Therefore, the nine-stage model of conflict escalation is likely to be better suited than the triangle model, regarding violence prevention in school. The main conclusion is that social violence prevention should be the primary approach, situational violence prevention secondary, and repressive violence prevention should be the tertiary approach.

Förord

Vi är två lärarstudenter som har författat den här uppsatsen tillsammans. Under vår studietid på Artisten och Pedagogen i Göteborg lärde vi känna varandra väl och det föll sig naturligt för oss att samarbeta i slutet av vår utbildning. När vi skrev den här uppsatsen, träffades vi regelbundet. Eftersom vi är goda vänner, var det inga större problem med att hitta vägar till gott samarbete.

Det har varit spännande att skriva om hur man kan förebygga grovt skolvåld. På vägen till en färdig uppsats, har vi lärt oss många intressanta saker om samhället och människan. Vi har även blivit bättre på att skriva på ett vetenskapligt sätt.

Vi vill tacka vår handledare Sara Uhnöo för all vägledning och uppmuntran. Vi vill även framföra ett varmt tack till de personer som ställt upp på våra intervjuer. Utan er medverkan, hade det inte varit möjligt att genomföra denna uppsats. Varmt tack!

*Göteborg
5 juni 2010
Jonas & Ulf*

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	9
2. Problemformulering, syften och frågeställningar	9
3. Disposition.....	11
4. Begreppsdefinitioner	11
4.1. Mobbning och grovt skolvåld	11
4.2. Prevention.....	12
4.2.1. Tre nivåer av prevention.....	12
5. Tidigare forskning.....	12
5.1. Våld i skolan	12
5.2. En tryggare skola	12
6. Teoretiska utgångspunkter.....	13
6.1. Social brottsprevention.....	13
6.1.1. Konfliktrappan	13
6.2. Situationell och repressiv brottsprevention	14
6.2.1. Brottstriangeln	14
7. Metod.....	14
7.1. Metodval	14
7.2. Urval och material	15
7.3. Intervjuernas genomförande	16
7.4. Resultatredovisning och analys	16
7.5. Kritiska reflektioner	16
7.6. Forskningsetiska överväganden.....	16
8. Resultatredovisning och analys.....	17
8.1. Social våldsprevention	17
8.1.1. Tillit mellan elever och skolpersonal	17
8.1.2. Konflikthantering	18
8.1.3. Livskunskap	18
8.1.4. Skolk, mobbning och droger	19
8.1.5. Sammanfattning – Social våldsprevention	21
8.2. Situationell våldsprevention.....	22
8.2.1. Utformning av skollokaler.....	22
8.2.2. Kontroll av besökare	22
8.2.3. Vuxennärvaro	23
8.2.4. Kameraövervakning	24
8.2.5. Sammanfattning – Situationell våldsprevention.....	25
8.3. Repressiv våldsprevention.....	25
8.3.1. Undervisning i Lag och rätt – En långsiktig repressiv våldsprevention.....	26
8.3.2. Kortsiktig repressiv våldsprevention – En fara för tilliten	26
8.3.3. Disciplinära åtgärder	26
8.3.4. Hotbedömning.....	27
8.3.5. Sammanfattning – Repressiv våldsprevention	28
8.4. Handlingsplaner	29
9. Avslutande diskussion.....	30
9.1. Likheter och olikheter i studiens resultat	30
9.2. Social, situationell eller repressiv våldsprevention?	31
10. Slutsatser	33

11.	Referenslista.....	34
11.1.	Böcker	34
11.2.	Kapitel i bok	34
11.3.	Muntliga källor.....	35
11.4.	Uppsatser/Examensarbeten	35
11.5.	Elektroniska källor	35
12.	Bilagor	36
12.1.	Bilaga 1.....	36
12.2.	Bilaga 2.....	37
12.3.	Bilaga 3.....	38
12.4.	Bilaga 4.....	39
12.5.	Bilaga 5.....	40
12.6.	Bilaga 6.....	41

”Ungdomen uppfattas ofta som bärare av framtiden, vilket gör att ungdomars brottslighet kan uppfattas som ett tecken på framtida sociala problem för såväl ungdomarna själva som för samhället i stort.”

(Estrada & Granath 2008:350)

1. Bakgrund

Bakgrunden till uppsatsens tillkomst bygger på att vi båda har undervisat i grundskolor med ett otrivsamt arbetsklimat. Det var många konflikter såväl elever emellan, som mellan elever och skolpersonal, vilket väckte vårt intresse att undersöka vad som görs i skolan för att undvika konflikter och våld i skolmiljö. Det är viktigt att alla elever ska känna sig trygga i skolan och det är delvis därför vi väljer att skriva om hur skolvåld kan förebyggas.

Den här studien presenterar och behandlar olika tillvägagångssätt som syftar till att förebygga grovt våld mellan skolungdomar. Vår fokus ligger på grovt våld mellan elever i åldern 13-16 år, då vi utgår från att det är den mest brottsaktiva åldersgruppen. Vi är varken ute efter att kartlägga våldet, eller se hur det har utvecklats. Det vi avser med uppsatsen, är att undersöka de våldsförebyggande metoder som Brå (Brottsförebyggande rådet) och Skolverket rekommenderade år 2009. Uppsatsen vänder sig särskilt till skolpersonal, samt lärarstudenter och kan förhoppningsvis underlätta skapandet av handlingsplaner.

2. Problemformulering, syften och frågeställningar

”Skolan är i dag Sveriges enskilt största arbetsplats. Den utgör också en central del av de allra flesta barns och ungdomars vardag. Att skolan uppfattas som en trygg miljö är därför avgörande för väldigt många människors levnadsförhållanden.”
(Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:16)

”Föräldrarna är tvingade att skicka sina barn till skolan och då ska det vara tryggt. [...] Det måste vara nolltolerans på att någon elev ska må dåligt i en skola, för alla elever är tvungna att gå hit.”
(Intervjuad lärare)

Skolan är inte bara en arena för lärande. Den utgör även en stor del av elevernas vardag och är en mötesplats där många olika människor umgås med varandra. Det är därför viktigt att alla på skolan känner en delaktighet och en gemensam ansvarskänsla för att skolan ska hållas så trygg som möjligt (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:82). Om skolan misslyckas med att förebygga våld i skolan, kan det resultera i att våldet normaliseras (Skolverket 2009:36).

Enligt Kesen (2007:62) ska skolan stå för social kontroll och överföring av värderingar, samt ha en viktig roll att motverka kriminell utveckling. För barn som kommer från familjeförhållanden där kriminalitet och våld är frekvent, kan skolan fungera som en fostrande ersättare. Vidare skriver Kesen att skolan kan göra närmare bedömningar angående hur elever utvecklas och kan därför åstadkomma mer än exempelvis polis eller socialtjänst.

Det är välkänt att ungdomsbrottsligheten har minskat under de senaste tio åren, men kriminalstatistiken visar att det har skett en tydlig ökning avseende ungdomar misstänkta för misshandel (Estrada & Granath 2008:358).¹ När vi ser på resultaten av de självdeklarationsundersökningar som gjorts på skolungdomar mellan 14-19 år, ser vi att det grövre våldet är vanligast på högstadiet (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:36).²

¹ Även personrån, som ingår i kategorin tillgreppsbrott, har ökar. Om rån skulle inkluderas bland brott mot person, blir ökningen av denna brottskategori än mer tydlig (Estrada & Granath 2008:358).

² Enligt kriminalstatistiken är ungdomar i åldern 15–20 den mest brottsaktiva åldersgruppen (Estrada & Granath 2008:351). Ungdomar som är under 15 år är ej straffmyndiga och det blir därför svårt att med statistikens hjälp, göra en fulländad sammanställning som avser brottsligheten bland elever i grundskolans högre år. Leif Petersson som svarar på statistikfrågor om anmälda brott, misstänkta personer och uppklarade brott på Brå, menar att

Skolvåld finns inte med som någon egen kategori i den svenska kriminalstatistiken. Vi kan därför inte med statistikens hjälp bli helt förvissade om hur stor andelen brott som begås i skolmiljö är. (ibid:18). Om vi istället tittar på när brotten utförs, kan vi dock bilda en tänkbar uppskattning. Enligt en sammanställning av Petersson (2007:4–15) begås huvuddelen av misshandelsbrotten bland ungdomar under vardagar – dagtid och tidig kväll. Sammanställningen visar även att dessa brott minskar kraftigt under sommarlov. Detta kan tolkas som att många av brotten har begåtts under skoltid. Även en skolundersökning om brott som gjordes av utsatta niondeklassare, tyder på att en stor del av ungdomsbrotten begås i skolan. Enligt undersökningen inträffar över 40 procent av de grövre våldshändelserna i skolan. (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:34).

De som faller offer för ungdomsvåld är ofta jämnåriga skolkamrater. Brås skolundersökning om brott visar att omkring 2000 niondeklassare årligen utsätts för grovt våld i skolan (ibid:8,28). Elever som ständigt utsätts för våld riskerar att förlora såväl självförtroende som självkänsla, vilket i sin tur betingar försvårad inläring och hämmad utveckling (Rädda Barnen u.å:5). Även om eleverna inte blir utsatta för fysiskt våld, kan de uppleva miljön som hotfull. En av de vanligare stressfaktorerna i skolan är våld och hot om våld. Elever som är stressade, hindras att uppleva effektiv inläring (Elkind 1984:159).

Lpo-94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet) är väldigt tydlig med vad som gäller angående etiska regler. Läroplanen åsyftar att ingen ska behöva utsättas för diskriminering eller kränkande behandling och anför hur den sociala skolmiljön ska vara.

Tendenser till trakasserier, förtryck och annan kränkande behandling av såväl grupper som individer, ska enligt Lpo-94 aktivt motverkas av skolpersonal. Läroplanens första del som redogör för skolans värdegrund och uppdrag, fastställer att skolan ska ansvara för att eleverna får förståelse för andra människor och visar omsorg för varandra (Utbildningsdepartementet 2009:3-4). Även målen och riktlinjerna i Lpo-94 uppmanar skolpersonalen att hålla skolmiljön fri från våld och trakasserier. Riktlinjerna visar hur eleverna ska lära sig och uppleva samhörighet, solidaritet, samt ansvar för den närmaste gruppen. Skolans ansvar är exempelvis att lära eleverna visa respekt, samhörighet och empati för varandra. Skolan ska präglas av solidaritet mellan människor och all skolpersonal ska visa respekt för den enskilda individen och utgå från ett demokratiskt förhållningssätt (ibid:8-9).

Lärarens uppgift är att ansvara för att eleverna blir väl insatta i värdegrunden, samt lära dem vilka konsekvenser det innebär att bryta mot den. Diskussioner om skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem ska hjälpa eleverna att förstå värdegrunden och hur den omsätts i och utanför skolan. I samråd med eleverna ska läraren skapa regler för såväl skola som hem (ibid:8-9). Vidare har rektorn det yttersta ansvaret att se till att personalen får tillräcklig kompetensutveckling för att professionellt kunna utföra sina uppgifter (ibid:16-17).

År 2007 genomförde Arbetsmiljöverket en stor undersökning i Göteborg, Malmö och Stockholm. Undersökningen gällde arbetet med instruktioner, gällande förebyggande åtgärder och hanterandet av hot och våld i städernas skolor. Det visade sig att åtta av tio undersökta skolor har stora brister, då de saknade metoder för att förebygga och hantera våld. Stefan Hult vid Arbetsmiljöverket menar att det leder till stora påfrestningar för såväl skolpersonal som elever, om skolpersonalen tvingas att själva hitta lösningar (www.av.se).

brottsligheten troligtvis är hög även bland ungdomar som är mellan 13-14 år eftersom antalet misstänkta gärningspersoner avtar efter 15-årsåldern. Brottsligheten avtar ytterligare och mer markant efter 20-årsåldern, vilket antyder att brottslig aktivitet kan ses som en övergående fas (Estrada & Granath 2008:351).

Två år senare, år 2009, gav Brå (Brottsförebyggande rådet) och Skolverket ut var sin publikation om hur det våldsförebyggande arbetet bör se ut på skolorna. Förutom vår intervjuundersökning med lärare, är det dessa två publikationer som vår studie baseras på.

Det övergripande syftet med vår studie är att undersöka hur grovt våld mellan skolungdomar bör förebyggas utifrån Brå, Skolverket och sex intervjuade lärare.

För att uppnå huvudsyftet ämnar vi orientera oss i hur grovt ungdomsvåld kan förebyggas enligt Brå och Skolverket, samt undersöka hur sex intervjuade lärare resonerar kring de strategier som används på deras skolor. Därefter ämnar vi göra jämförelser däremellan, samt utifrån den samlade bilden och våra teoretiska utgångspunkter diskutera vilka åtgärder som är mest lämpade i skolmiljö. Våra frågeställningar är:

- Hur ser den samlade bilden ut, gällande Brås, Skolverkets och våra intervjupersoners uppfattning om hur grovt våld i skolan bör förebyggas?
- Vilken av preventionerna (social, situationell och repressiv) är mest lämplig att använda när grovt skolvåld ska förebyggas?

3. Disposition

Vi börjar med att förklara vissa begrepp som kommer att vara centrala i uppsatsen. Därefter presenterar vi tidigare forskning, samt teoretiskt underlag om hur våld kan förebyggas. I metoddelen beskriver vi om hur vår studie har genomförts. Metoddelen följs av kapitlet Resultatredovisning och analys, där vi presenterar och analyserar intervjumaterialet, samt våldspreventiva åtgärder som rekommenderas av Brå och Skolverket. Utifrån den insamlade informationen, gör vi en avslutande diskussion. Därefter avslutar vi uppsatsen med att sammanfatta dess resultat.

4. Begreppsdefinitioner

I det här kapitlet tydliggör vi uppsatsens mest centrala begrepp. Vi börjar med att reda ut begreppen mobbning och grovt våld. Därefter förklarar vi begreppet prevention, som vi delar upp i tre olika nivåer.

4.1. Mobbning och grovt skolvåld

Grövre mobbning, lindrigare våld, samt kränkningar är exempel på vardagliga problem i skolan, vilka kan vara kopplade till grovt skolvåld (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:13, 33,80). Således finns det all anledning att arbeta med konflikthantering och utveckla det våldsförebyggande arbetet i skolorna. Vi anser det vara väsentligt att hålla isär begreppen mobbning kontra grovt skolvåld och ämnar därför klargöra skillnaden mellan dem. Mobbning förklarar vi som återkommande och systematiska trakasserier, vilka kan involvera eller leda till våld. Med grovt skolvåld menar vi våld som är så grovt att eleven måste uppsöka sjukvård, våld som juridiskt definieras som grov misshandel, eller våld med dödande uppsåt.

4.2. Prevention

Prevention är ett samlat begrepp för de åtgärder som förebygger något. Ordet preventiv, får därmed betydelsen förebyggande. Begreppet används ofta i sammanhang, där det talas om att förebygga skadegörelse och ohälsa.

4.2.1. Tre nivåer av prevention

Prevention kan delas upp i tre olika nivåer; primär, sekundär och tertiär. Primär prevention handlar om att med universella insatser, hindra uppkomsten av något och avser inverka på en hel befolkningsgrupp. Sekundär prevention handlar om att med selektiva insatser, minska den totala förekomsten av något och berör riskgrupper. Tertiär prevention handlar om att lindra skadeverkan eller förhindra återfall, vilket ofta sker på en individnivå.

5. Tidigare forskning

Förutom den här studien, forskningen som Brå bedriver, samt den som Skolverket använder sig av, finns det annan litteratur som avhandlar och förklarar hur skolvåldet kan förebyggas. Två av dem som vi väljer att redogöra för, är uppsatsen *Våld i skolan* och boken *En tryggare skola*.

5.1. Våld i skolan

Elisabeth Naumann och Susanne Sjunneson skrev sitt examensarbete i socialt arbete om våldsförebyggande åtgärder i skolan. Deras uppsats *Våld i skolan* undersöker faktorer för hur aggression bland barn uppstår och hur detta kan förebyggas.

I deras intervjuundersökning har de valt två skolor med helt olika förutsättningar, främst geografiskt. Den ena skolan ligger i ett miljonprogramsområde och den andra ligger på landsorten. Gemensamt för de båda skolorna är att det förekommer mobbning, våld och trakasserier. Det som skiljer sig är skolornas våldsförebyggande metoder.

Enligt Naumann och Sjunneson benämns våldet oftast som mobbning i skolans värld. I uppsatsen redogör de för olika mobbningsförebyggande metoder som deras intervjuksolor använde sig av. Dessa metoder inverkar huvudsakligen på elevens sociala förmåga (se bilaga 1). Undersökningen visar att det finns behov av högre vuxennärvaro i skolan, en bättre tillit mellan skolpersonal och elever, samt att lärarnas utbildning ska innehålla såväl livskunskap som ledarskap.

5.2. En tryggare skola

Skoljuristen Agneta Herlin och trygghetsrådgivaren Bo Munthe, såg ett behov av att vägleda skolorna i deras arbete mot våld och kränkande behandling. Därför skrev de boken *En tryggare skola* som är tänkt att fungera som en handbok. Det inledande kapitlet visar att det finns olika nivåer av kränkande behandling, vilket illustreras med en våldstrappa där kränkande behandlig trappas upp från tråkningar, till grovt våld med dödlig utgång. Därefter följer ett stort kapitel där författarna redogör för vilka skyldigheter och möjligheter skolan har. Efter detta kapitel, förklarar och systematiserar Herlin och Munthe begreppet kränkande behandling, samt redogör för vad som kan göras när våld har inträffat. Författarna föreslår exempelvis kameraövervakning, omplacering och disciplinära åtgärder.

För att förebygga våld och kränkande behandling, rekommenderar Herlin och Munthe att skolorna utarbetar en skolpolicy om trygghet och säkerhet. Skolan ska även aktivt motverka skolk, droger, mobbning och självmord. Skolpersonalen ska på ett tidigt stadium, uppmärks-

samma de elever som bryter mot skolans ordningsregler, samt aktivt motverka alla brott som begås. Rutiner ska finnas om hur skolpersonalen ska hantera beväpnade elever, utomstående besökare och demonstrationer.

Boken tar även upp rättigheter och allmänna råd vid relationer med massmedia, vilka anmälningsrutiner skolorna bör ha beträffande socialtjänst, Försäkringskassan och polis, samt anvisningar om hur handläggning och dokumentation kan se ut.

6. Teoretiska utgångspunkter

Vi har delat upp de teoretiska utgångspunkterna i social, situationell och repressiv brottsprevention. Gränserna mellan de tre preventionerna är flytande och en typ av prevention kan spilla över på en annan (Klarqvist 2004:18).

6.1. Social brottsprevention

Den här typen av prevention syftar till att minska människors benägenhet att begå brott, genom att påverka deras beteenden. Långsiktigt handlar det om att bygga upp välfärden och skapa jämlika möjligheter samt levnadsvillkor. Kortsiktig prevention handlar om att påverka vissa grupper med hjälp av information och gruppaktiviteter. På grund av att det ständigt tillkommer nya individer, blir effekterna av social brottsprevention sällan långvariga (ibid:18). Om grupperna ska kunna påverkas effektivt, är det rimligt att det finns vetskap om hur konflikter uppkommer. Ett verktyg som kartlägger konflikter, är konfliktrappan.

6.1.1. Konfliktrappan

Glasl (2002:81-106) beskriver detaljerat hur en konflikt trappas upp i nio steg. Han utgår från en konfliktrappa (se bilaga 2) där det första trappsteget är ”Hardening”, vilket kan översättas till svenskans ”Hårdnande” och det som hårdnar är parternas åsikter. Det som tidigare varit vanliga synpunkter omvandlas till ståndpunkter, vilka fastslås och upplevs som oförenliga. Det sista trappsteget är ”Together into the abyss”, eller på svenska ”Tillsammans ner i avgrunden”. Med det menar Glasl att parterna vill förinta varandra till varje pris. Fysiskt våld brukas först i detta eskalationssteg. Parterna vill utplåna varandra i den grad att deras självbevarelsedrift elimineras. Den ena parten accepterar egen undergång om motparten samtidigt utplånas.

Mellan alla nio trappsteg, finns en tröskel. Konflikten trappas upp eller ner, beroende på åt vilket håll parterna kliver. Desto hårdare konflikten blir, desto svårare är det att gå tillbaka och det kommer att behövas professionell hjälp utifrån. I ett senare kapitel presenterar Glasl (2002:119) vilka former av hjälp som finns att erhålla, vilket han gör genom att under konfliktrappan komplettera vilka personer som är kapabla till lösa en viss grad av konflikt (se bilaga 3). Om de tvistande parterna befinner sig på trappsteg ett, två eller tre, kan de ta sig ut ur konflikten på egen hand eller genom en person som inte är utbildad i konflikthantering. På trappsteg fyra till nio, måste de få hjälp av en tredje part som är utbildad och arbetar professionellt med att lösa konflikter.

Konfliktrappan kan vara extra tydlig i skolan, då motiven i de grövre skolvåldsfällen är av en mer personlig karaktär, jämfört med annat generellt ungdomsvåld. När vi ser på domarna för de ungdomar som fällts för grövre våld i skolan, är det vanligaste motivet ”en längre tids fiendligheter”. Omvänt är ”spontan kränkning” övervägande gällande annat ungdomsvåld som inte begås i skolan. Detta beror naturligtvis på att de elever som är inblandade i skolvåld, ofta känner varandra sedan tidigare då de dagligen befinner sig i samma miljö (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:28).

6.2. Situationell och repressiv brottsprevention

Situationell våldsprevention handlar om att reducera människors tillfällen att begå brott, genom att förändra eller övervaka den fysiska miljön. Det kan handla om utformning av byggnader, kameraövervakning, förbättrad belysning, lås och skydd, med mera. Om den situationella preventionen blir för stark, kan detta leda till en provokation som resulterar i att den sociala preventionen riskerar att motverkas (Klarqvist 2004:18).

Repressiv brottsprevention hindrar en individs möjlighet att begå ett brott, genom att utnyttja tvångsmedel eller hot om tvång. Långsiktigt förmedlas kunskap om de konsekvenser som finns då individen bryter mot lagar eller regler. Kortsiktigt handlar det om att kontrollera, övervaka eller bestraffa en tänkbar brottsling (ibid:18).

Ett verktyg som effektiviserar situationell och repressiv prevention, är brottstriangeln.

6.2.1. Brottstriangeln

För att effektivisera det brottsförebyggande arbetet samt omhändertagandet av brottslingar, kan den situationella ansatsens kriminologi användas (även kallad Crime Science eller Environmental Criminology). Till skillnad från den traditionella kriminologin, utgår den från antagandet att ”det är tillfället som gör tjuven”. Detta innebär således att vem som helst kan begå ett brott (www.bra.se). Girighet och själviskhet ses som något normalt och mänskligt, vilket ger en tillräcklig förklaring till kriminell motivation (Clarke & Eck 2005:30). Därigenom blir målsättningen att försvåra möjligheten till att brottet begås (www.bra.se). Det görs genom att utforska uppdelningen och samspelet mellan gärningspersonen, offret, samt möjligheten att begå en brotlig handling. Dessa tre faktorer står i förhållande till tid och rum och tillsammans utgör de möjligheten till att en kriminell gärning begås. Ett brott kan således förhindras om ett av elementen utesluts, gärna det mest dominerande (Braga 2002:34).

Brottstriangeln, även kallad problemanalystriangeln (se bilaga 4) har sitt ursprung i den situationella ansatsens kriminologi (Clarke & Eck 2005:30). Triangeln delar upp brottet i faktorerna brottsplats, gärningsperson och offer (Braga 2002:3; Clarke & Eck 2005:30). Triangeln innehåller även yttre nivåer med åtgärder. När olika gärningspersoner och offer möts på samma plats vid upprepade tillfällen, kan oroshärden förebyggas av en platsansvarig. Det kan exempelvis vara en undanskymd plats på skolan där elever ofta skadar varandra. För att förebygga detta, kan en kamera sättas upp som övervakar området. När en gärningsperson angriper olika offer på olika platser vid återkommande tillfällen, kan dessa specialiserade brottslingar till viss del kontrolleras av en övervakare. När ett offer blir utsatt vid upprepade tillfällen av olika gärningspersoner på olika platser, kan de sårbara brottobjekten skyddas av en beskyddare (Clarke & Eck 2005:30-31). På skolan kan det handla om att en våldsbenägen elev, eller en elev som är utsatt för mobbning, ringas in och uppmärksammas av skolpersonal och andra elever.

7. Metod

I detta kapitel kommer vi ta upp val av metod, samt redogöra vårt urval av empiriska data. Därefter kommer vi att presentera hur vi genomfört vårt arbete, samt analyserat det material vi fått fram. Vi kommer även att ta upp kritiska reflektioner, samt forskningsetiska överväganden.

7.1. Metodval

Då avsikten med våra intervjuer är att klargöra hur utvalda lärare resonerar kring de strategier som används på deras skolor för att förebygga grovt våld mellan elever, har vi valt bort stan-

dardiserade metodförfaranden som enkäter och kvantitativa intervjuer. För att erhålla en god och realistisk bild av lärarnas tankar, erfarenheter och idéer kring hur grovt våld kan förebyggas på bästa sätt, använde vi oss av en kvalitativ intervjumetod som syftar till att utröna, upptäcka, förstå och lista ut studieobjektets beskaffenhet eller egenskap (Starrin & Svensson 1996:53). Eftersom respondenternas utbildning och arbetslivsfarenhet varierade, använde vi oss av ostrukturerade intervjuer där frågorna anpassades efter lärarnas bakgrund.

7.2. Urval och material

Vi började med att leta upp och kontakta 15 skolor inom Göteborgs stad som vi ansåg vara av intresse för vår undersökning. Gensvaret från de olika skolorna var tyvärr dåligt, då de inte hade tid att ta emot oss. Vi valde att söka vidare efter intervjupersoner genom personliga kontakter på skolor, vilket gav en bättre respons och gav oss möjlighet att utföra intervjuer med sex lärare från fyra skolor.

Den första intervjun var med en lärare från en 6-9-skola, uppförd i början av 1960-talet. Den intervjuade läraren upplevde att förekomsten av våld på skolan var hög. Den andra intervjun utfördes på en 6-9-skola som byggdes betydligt senare. Idag har skolan varit igång i ett fåtal år och de intervjuade lärarna upplevde att fysiskt våld är ovanligt. Den tredje intervjun var med en lärare, med utbildning i konflikthantering. Den fjärde intervjun utfördes med två specialpedagoger på en F-9 skola, där våldsfrekvensen upplevdes vara låg. Specialpedagogerna hade även erfarenheter från tidigare skolor, där de upplevde våldet mer påtagligt.

Förutom intervjuer med totalt sex lärare, är vår resultatredovisning och analys delvis baserad på två publikationer, innehållande våldspreventiva metoder. Det ena är skrivet av Brå och det andra av Skolverket. Båda dokumenten heter Grövres våld i skolan och är skrivna samma år som våra intervjuundersökningar gjordes – år 2009. Vi valde dessa två publikationer av två olika anledningar. För det första är de tidsenliga med våra intervjuer, vilket är en fördel då såväl skolvåldet som de förebyggande metoderna ständigt utvecklas. Den andra anledningen är att Brå och Skolverket har viktiga funktioner i samhället. Brå verkar för att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället genom att bland annat ta fram och sprida fakta om brottslighet, samt kunskap om hur man förebygger den. (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:2). Skolverket är en central förvaltningsmyndighet för bland annat det offentliga skolväsendet, vars primära uppgift är att aktivt verka för att målen i läroplanen och skollagen nås (www.skolverket.se 1). Brås publikation är mer vetenskaplig och utförligt skriven. De väljer att skriva väldigt ingående om varje prevention och utgår från tidigare forskning, kriminalstatistik, samt självdeklarationsundersökningar och intervjuer med elever och skolpersonal. Skolverket skriver mer kortfattat om de preventiva åtgärderna, vilket ger intrycket av att publikationen ska fungera som en handbok för skolpersonal. Skolverket utgår från erfarenheter hämtade från omskrivna händelser, innefattande grovt våld.³ Skolverket tar även upp vad som tillåts göra i och efter en våldsrelaterad situation. Vi har valt att inte skriva om det i vår uppsats, då vi fokuserar oss på förebyggande metoder, snarare än förhindrande och återställande.

³ Skolverket har bland annat uppmärksammat och tagit lärdom av den finska skolmyndighetens förbättringar efter skottlossningarna i skolorna i Jokela den 7 november 2007 och i Kauhajoki den 29 september 2008. (Skolverket 2009:42).

7.3. Intervjuernas genomförande

Vi som har skrivit den här uppsatsen var båda delaktiga vid samtliga intervjuer. Vi använde oss av två digitala ljudupptagningsverktyg och varje intervju tog ungefär 70 minuter. Frågorna vi ställde var av öppen karaktär, vilka inbjöd till följdfrågor. Frågorna kunde därför variera mellan intervjuerna, vilket var förenligt med vårt val av metod. Gemensamt för intervjufrågorna var att de hade koppling till de våldspreventiva åtgärder som förespråkas av Brå och Skolverket.

Den första intervjun var hemma hos Berne och handlade om hur våld förebyggs på den skola som läraren arbetar på. Därefter gjorde vi en gruppintervju med två lärare om hur grovt våld förebyggs på deras skola. Intervjun genomfördes på deras arbetsplats i ett tomt klassrum och frågorna liknade dem i den första intervjun.

Efter att ha studerat litteratur samt gjort de två första intervjuerna, framstod konflikt-hantering som grundläggande för att motverka grovt våld i skolan. Vår tredje intervju gjordes hemma hos Berne, med en lärare som är utbildad i konflikthantering. Här fokuserade vi på lärarens kunskaper, samt erfarenheter om hur konflikter kan hanteras.

När vi hade transkriberat dessa tre intervjuer, upplevde vi att vi inte hade tillräckligt med material för att kunna göra en bra analys. Vi tog vara på tillfället att göra en gruppintervju med två specialpedagoger som jobbar tillsammans. Då de har arbetat med specialpedagogik i över 30 år, valde vi att ställa frågor om deras erfarenheter gällande våldsförebyggande arbete i skolan. Efter den sista intervjun var vi nöjda med den empiriska insamlingen, eftersom vi hade fått tillräckligt med svar för att kunna genomföra vår studie.

7.4. Resultatredovisning och analys

Vi började med att dela upp och sammanställa de metoder som vi hittat i litteraturen. Vi valde att sortera dem i social, situationell, samt repressiv våldsprevention.

Samtidigt transkriberade vi intervjuerna ordagrant, vilket resulterade i totalt 84 dataskrivna sidor. Därefter sorterade vi intervjumaterialet på samma sätt som vi gjorde med litteraturen och analyserade materialet.

7.5. Kritiska reflektioner

Vi anser oss vara nöjda med intervjuantalet, då vi känner att vi införskaffat tillräckligt med material för att kunna göra en analys. Variationerna upplever vi som goda, avseende såväl intervjupersonernas erfarenheter som skolornas klimat.

Intervjutiden var anpassad efter lärarnas tillgänglighet, vilket medförde att tiden blev begränsad. Vi försökte dock undvika att driva på för mycket, då vi var ute efter en djupare förståelse om våra respondenters uppfattningar om hur grovt våld kan förebyggas.

Eftersom vi har valt att intervjua endast sex lärare, är vår undersökning inte kvantitativ. Vår intervjuundersökning visar därför inte den allmänna uppfattningen om hur grovt skolvåld kan förebyggas. Därför kan vi endast göra antaganden som vi anser vara rimliga utifrån våra respondenters uppfattningar.

7.6. Forskningsetiska överväganden

De data som vi har samlat in, använder vi endast i forskningssyfte. Samtliga respondenter har fått bestämma över sin medverkan och fick vid behov avbryta. Såväl skolorna som lärarna väljer vi att hålla anonyma. I början av varje intervju presenterade vi vårt arbete i korthet för deltagarna, informerade dem om deras anonymitet och intervjuens uppskattade längd, samt förklarade att de kommer att få ta del av den färdiga uppsatsen.

8. Resultatredovisning och analys

I den här delen kommer vi att presentera och analysera de våldspreventiva strategier som Brå, Skolverket och våra respondenter har tagit upp. Därefter avslutar vi med ett kort kapitel om handlingsplanernas betydelse.

Metoderna är uppdelade under rubrikerna social, situationell och repressiv våldsprevention. Dessa preventioner motsvarar brottspreventionerna i vår teoretiska anknytning, men avviker då de ej förklarar hur brott förebyggs i allmänhet. De preventiva åtgärderna i detta kapitel är endast inriktade mot grovt våld i skolan.

8.1. Social våldsprevention

Social våldsprevention syftar till att minska elevernas benägenhet till att begå våld. I skolan kan personalen göra detta genom att öka elevernas tillit till dem. En annan metod är att eleverna undervisas i livskunskap och konflikthantering. Skolpersonalen kan även försöka motverka de sociala faktorer som kan framkalla våld, till exempel skolka, mobbning och elevs attityd till droger.

8.1.1. Tillit mellan elever och skolpersonal

Vår undersökning tyder på att elevernas tillit till de vuxna skiljde sig väsentligt åt mellan de olika skolorna. Där tilliten var mindre, gick det åt mer tid till att kontrollera vad som hände på raster. Där tilliten var större, upplevde lärarna att relationen till eleverna var väldigt bra.

Enligt Brås forskningsresultat är skolans främsta styrka gällande våldsprevention, personliga och positiva relationer mellan elever och skolpersonal. En följd av goda relationer, är en förbättrad förmåga att nå fram till eleverna och lösa konflikter mellan dem. Skolans personal kan kommunicera med eleverna i förebyggande syfte, samt lättare avbryta en konflikt innan den eskalerar till våld. En god relation ansågs dessutom öka möjligheterna att göra eleverna förvissade om det våldsamma beteendets konsekvenser. Dessutom ger en bra relation stöd åt skolpersonalens våldspreventiva arbete, då det visat sig att elever haft förhandsinformation om ett stort antal fall av grovt skolvåld. (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:14,65,73).

Enligt våra respondenter är kommunikation en mycket avgörande faktor, för det våldsförebyggande arbetet. Om skolans personal och elever ska hitta lösningar tillsammans, får de aldrig tänka ”dom och vi”. Desto mer en lärare lär känna sin elev och dess familj, ju större blir lärarens möjlighet att läsa av eleven och hantera de problem som kan uppstå.

Vår undersökning tyder på att sambandet mellan tillit och våldsprevention är en självklarhet. För att bibehålla en god profession, måste skolpersonalen dock hitta en balans mellan distansering och socialisering. En av våra respondenter poängterade att en lärare bör akta sig för att bli kompis med sina elever. En alltför nära och personlig relation till eleverna, ansågs leda till att eleverna inte tar läraren på allvar, eller att läraren inte vågar ingripa om en våldssituation uppstår.

Skolverket menar att en god kommunikation mellan lärare och elever skapas, då varje elev har minst en tillitsfull relation till en lärare som kan hantera förtroendet. Eleven ska ges möjlighet att anonymt berätta om såväl sina egna problem som andra elevs bekymmer, vilket resulterar i att eleven vågar berätta om andra elever som är utsatta, eller om elever som planerar att utföra våldsdåd. Genom lärarnas pedagogiska kunskap kan en trygg atmosfär skapas för eleverna. Det som förutsätter att förtroende och öppenhet skapas, är att personalen relaterar till eleverna istället för att enbart kontrollera dem (Skolverket 2009:40).

Vår intervjuundersökning visar att personalen använde mer tid att kontrollera eleverna på de skolor där tilliten var mindre. Detta utgör en ond cirkel eftersom eleverna mister förtroendet för skolpersonalen, när de upplever sig vara för kontrollerade. Skolans personal kan

bryta cirkeln, genom att skapa en struktur där eleverna ser dem som en tillgång, istället för ett hot.

8.1.2. Konflikthantering

Skolverkets stödmaterial Grövre våld i skolan (2009) som innehåller utvalda metoder mot grovt våld, saknar information om konflikthantering. När vi söker efter andra publikationer på Skolverkets hemsida angående detta ämne, får vi inte några träffar (www.skolverket.se 2).

Enligt våra respondenter handlade konflikthantering om att på ett tidigt stadium försöka stävja konflikter innan de blir för allvarliga. Svårast var de konflikter som uppstod mellan elever med olika modersmål. När tvisten inte kunde hanteras med ord, använde eleverna andra mindre humana sätt att uttrycka sig på.

I vår intervjuundersökning var det dock inte helt självklart att grovt ungdomsvåld uppstår ur en längre tids fientligheter. Orsaken till elevens våldsbenägenhet antogs även vara dåliga hemförhållanden, innefattande våld eller trauman. En elev med sådana hemförhållanden kunde enligt vissa av våra respondenter ge sig på vilken elev som helst. Andra respondenter ansåg att det även här kunde finnas en konflikt, men att den kunde vara svårare att upptäcka då den eskalerade snabbt. Att konflikten eskalerade snabbt kunde bero på elevens avsaknad av spärrar, som var normala hos elever med goda hemförhållanden. Elevens våldsamt kunde framträda speciellt i skolan där eleven fick många aktörer att utagera mot. Stegen i konflikttrappan fanns alltså kvar, men eleven som var van vid våld klättrade mycket snabbare.

Enligt Brå behövs det mer utrymme för relationsskapande arbete. I deras intervjuer framgår det att skolpersonalen sällan har tid att skapa en tillitsfull relation med sina elever. En utbredd upplevelse är att detta arbete ses som mindre viktigt då skolans främsta avsikt är att förmedla kunskap. Det finns dock en gängse uppfattning om att alla som arbetar på skolan – såväl lärare som övrig personal – bör besitta kunskap om hur våld och konflikter förebyggs. Att lärare utbildas i konflikthantering är dock ovanligt och det finns de som har fått fortbildning i så kallade preventionsprogram, men som sällan använder sig av kunskapen med anledning av tidsbristen på skolan (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:72-76,84).

Vår intervjuundersökning tyder på att de pedagoger som inte har någon utbildning i konflikthantering, har allvarliga problem med att hantera konflikter mellan elever. På de skolor där flertalet lärare saknade utbildningen, upplevde respondenterna att förhållandet mellan eleverna var mer spänt. Tvärtom upplevde de respondenter som arbetade på skolor med utbildad personal, en bättre atmosfär. I vår problemformulering tog vi upp att kompetensutvecklingen ska gälla samtlig personal enligt Lpo-94. Om skolan ska ha en gemensam värdegrund och ett tryggt klimat, är det rimligt att all skolpersonal får utbildning i såväl konflikthantering som värdegrundsfrågor, i synnerhet de som ansvarar för elever med behov av särskilt stöd.

Konflikttrappan visar att personer som saknar utbildning i konflikthantering, får svårare att stävja allvarligare konflikter. Detta förutsätter att all skolpersonal måste ha utbildning i konflikthantering om det grova våldet ska minska eller upphöra helt. Samtliga respondenter i vår intervjuundersökning ansåg att all skolpersonal borde utbildas i konflikthantering och flertalet tyckte att detta borde ingå i Lärautbildningen. Det kan tyckas vara beklagligt att Skolverket och Lärautbildningen inte har en högre prioritet, gällande detta.

8.1.3. Livskunskap

Som vi skrev i vår problemformulering, ska lärarna enligt Lpo-94 ansvara för att eleverna blir väl insatta i värdegrunden och lär sig känna förståelse, omsorg, samhörighet, solidaritet samt ansvar för personer i sin omgivning. Enligt Brå finns det en positiv inställning hos rektorer, till skolans värdegrundsarbete och schemalagd undervisning i Livskunskap. Det är även vanligt att vilja utveckla elevens sociala och emotionella kompetens, samt att främja skolans

sociala miljö (ibid:70-71). På Skolverkets hemsida, hittar vi tyvärr inga publikationer som innehåller ordet Livskunskap (www.skolverket.se 2).

Om elever ska lära sig de normer och sociala samspel som är nödvändiga i skolan och samhället, är det rimligt att de får undervisning i Livskunskap. Det är inte alltid lätt för ett barn eller en ungdom att veta och förstå alla de normer som samhället är uppbyggt av. I synnerhet om barnet eller ungdomen inte har fått med sig det hemifrån, då kulturen i hemmet kan se helt annorlunda ut än i exempelvis skolan. För att eleverna ska bli insatta i värdegrunden, kan det vara en fördel om tid och resurser anslås för detta ändamål.

På våra intervjuuskolor, hade de flesta elever Livskunskap på schemat. Där det inte fanns som skolämne, gick det in under mentorstimmarna. I Livskunskapen fick eleverna göra samarbetsövningar, som gick ut på att ta ställning till saker och framföra sina åsikter. Eleverna lärde sig även att bli bättre på att kommunicera med, samt visa respekt för varandra. I skolämnet ingick även en hel del värdegrundsarbete där eleverna fick lära sig vad som är tillåtet och otillåtet, avseende skolans och samhällets normer.

Om Livskunskap skulle finnas som ämne på alla skolor, rådde det delade meningar om. En av våra respondenter förklarade att hon upplevde att många lärare ansåg att Livskunskap inte behövde finnas som ett enskilt ämne, utan istället kunde genomsyra alla skolämnena. En annan respondent tyckte att det var en självklarhet att ämnet Livskunskap skulle införas på alla skolor – från förskolan till nian – då den blir en viktig rustning för att möta problem när vi blir äldre. Respondenten omtalade hur viktigt det är att känna till hur vår tillvaro, samt samhällsstruktur ser ut och vad det innebär för den enskilda individen.

Livskunskap är ett ämne som inte är betygsgrundande. En av de lärare som vi intervjuade förklarade att detta dämpade elevernas motivation, då de prioriterade att arbeta med något betygsgrundande som de kanske låg efter med. När vi frågade läraren om det skulle bli bättre om betyg infördes i Livskunskapen, fick vi till svar att det var allt för svårt att ranka elevernas kunskaper i ämnet. Hon förklarade att Livskunskap inte handlade om att kunna saker. Snarare handlade det om vad vi har för värderingar, vilket gör det alldeles för subjektivt för att kunna bli ett betygsgrundande ämne. Det är därför rimligt att skolpersonalen finner andra metoder som engagerar eleverna i ämnet Livskunskap. Lärarna kan exempelvis göra eleverna mer införstådda med att de borde se ämnet som en tillgång, samt förklara för dem hur nödvändigt det är. Det förutsätter dock att lärarna har en positiv inställning till Livskunskap, samt att de är väl rustade och införstådda i ämnet.

Samtliga av våra respondenter som undervisade i Livskunskap tyckte att ämnets utbildningsmaterial för elever, samt läroplan var bristfälligt genomarbetade och ansågs skilja sig markant från de övriga skolämnena som angavs vara bättre utformade. De konstaterade att detta leder till en försämrad motivation hos pedagogerna. En reaktion av detta kan vara att pedagogernas bristande motivation inverkar på elevens prestationer. Därför kan samtliga av skolans parter känna att ämnet Livskunskap är överflödigt och onödigt.

Vår intervjuundersökning tyder på att de lärare som saknar utbildning i konflikthantering, får problem med att undervisa i ämnet Livskunskap. Exempelvis berättade en av våra respondenter om en lärare, som vikarierade i Livskunskap men saknade utbildning i ämnet. Enligt respondenten visste inte läraren hur han skulle gå till väga för att undervisa eleverna. Det fanns för lite undervisningsmaterial att tillgå och läraren hade otillräcklig kompetens för att svara på följdfrågor, vilket påverkade lärarens undervisning negativt.

8.1.4. Skolk, mobbning och droger

För att motverka de sociala faktorer som kan framkalla våld, kan skolpersonalen exempelvis arbeta mot skolk, mobbning och elevers attityd till droger.

Forskning visar att elever som skolkar, är nämnvärt mer problembelastade än andra elever. De är kraftigt överrepresenterade i grov kriminalitet, mobbning och drogmissbruk (El-Khoury

& Månsson & Sundell 2005:8). År 2002 gjorde Stockholms stads utredningsförvaltning en enkätundersökning bland 10000 skolungdomar. Ungefär hälften av de elever som svarade att de skolkar regelbundet, uppgav även att de har misshandlat någon (www.dn.se). Skolk är även starkt kopplat till framtida avhopp från skolan. Enligt El-Khoury, Månsson och Sundell (2005:7-8) är det vanligt att de elever som avbryter sin utbildning i förtid, påbörjar eller fortsätter sin kriminella bana. Därför behöver skolan reagera om en elev börjar skolka regelbundet.

I våra intervjuer såg respondenterna ett visst samband mellan skolk och våld, men kopplingen var inte helt självklar. En respondent hade svårt att acceptera generaliseringen att skolk leder till våld, eftersom elever skolkar av olika anledningar. Respondenten anmärkte på att skolk inte nödvändigtvis behövde innebära att eleven blev mer våldsbenägen, men uppfattade det vara vanligt att våldsbenägna elever skolkar.

Att förebygga mobbning är en av de mest vanliga insatserna för att motverka grovt våld, enligt en undersökning av Brå (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:70). Sambandet mellan mobbning och grövre våld är enligt Skolverket belagt. För att kunna förebygga grovt våld, är åtgärder mot mobbning därför avgörande (Skolverket 2009:36,67).

Enligt Brå är mobbning en grogrund för allvarigare våldshändelser. Ungefär var tionde mobbad elev uppger att de utsatts av grövre våld i skolan det senaste året, jämfört mot en av hundra av de som aldrig blivit mobbade. Det förekommer också att den som upplever sig mobbad, får nog och slår tillbaks. (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:8,26,28,37)

Förekomsten av mobbning minskar elevernas förtroende för skolans personal. Om kränkningar förekommer på skolan, signalerar det att skolans personal inte har den kontroll som krävs för att förmå hjälpa elever med allvarliga problem. För att det förtroendefulla klimatet ska kunna stärkas, måste därför personalen ständigt utvärdera och utveckla arbetet mot mobbning efter skolans aktuella problembild (ibid:13,82).

På en av skolorna i vår intervjuundersökning, fanns det en organisation som arbetade med att motverka mobbning. Organisationen bestod till viss del av skolpersonal, men även elever som hade röstats fram av andra elever. Ett samarbete mellan framröstade elever och skolpersonal framstår vara såväl demokratiskt som pedagogiskt. De lärare som vi intervjuade från den här skolan, tyckte att det fungerade väldigt bra. När organisationen var tydlig, fick de flesta på skolan en god förståelse om hur den var uppbyggd. Detta resulterade i att det som innan kallades ”skvaller”, legitimerades. När eleverna gavs legitimiteten att berätta saker, fick skolpersonalen information i tid, vilket underlättade det preventiva arbetet.

En annan skola hade försökt motverka mobbning genom att de äldre eleverna skulle vara faddrar för de yngre. Respondenten från den här skolan berättade att detta inte hade någon större verkan, då skolpersonalen inte orkat upprätthålla idén. Det här tyder på att det ej är funktionellt att lägga över hela ansvaret på eleverna.

Även droger och våld har ett samband. Enligt SNPF (Svenska Narkotikapolisföreningen) kan drogpåverkade elever förorsaka våldsbrott, utan att det från början var deras avsikt (www.snpf.org). Enligt Skolinspektionen ska skolans arbete mot droger vara mer förebyggande än kontrollerande. Slumpvisa drogtestar av grundskoleelever genom urinprovtagning utan författningsstöd, är således helt otillåtna. Urinprovtagning får endast genomföras med samtycke från eleven, vilket innebär att eleven kan säga nej till drogtesten utan att behöva motivera för sitt ställningstagande. Skolpersonalen får inte heller utsätta den misstänkta eleven för påtryckningar (www.skolinspektionen.se).

Istället för att drogtesta elever, kan skolan informera dem om droger. Om en elev befaras missbruka eller prova droger, ska elevens behov av stöd utredas. Skolan ska även i en sådan händelse kontakta elevens vårdnadshavare (Skolverket 2009:51). Det preventiva arbetet mot droger bör alltså enligt skolverket vara av mer social, än situationell karaktär.

I våra intervjuer ansågs kopplingen mellan droger och våld vara självklar och skolorna verkade vara överens med och följa de principer som förordas av Skolinspektionen. Drogtester var inte vanligt förekommande, medan en vanlig åtgärd var att informera eleverna om droganvändandets konsekvenser. Hos några av våra respondenter framkom det att de ville uppnå en så pass god relation med eleverna, att drogtestar ej blev nödvändiga.

För att eleverna ska lyssna och tillgodogöra sig informationen, är det rimligt att personen som informerar bör vara en person som eleverna respekterar och lyssnar på. Det kan således bli nödvändigt att tillkalla personer utifrån för detta uppdrag, till exempel polis eller socialtjänst. För att få eleverna att förstå omfattningen av riskerna av drogmissbruk, kan skolan även ta in före detta drogmissbrukare. Att ta in utomstående informatörer kan dock kosta pengar och det är inte säkert skolorna väljer att prioritera sådant av den anledningen.

8.1.5. Sammanfattning – Social våldsprevention

Skolans främsta styrka gällande våldsprevention är personliga och positiva relationer mellan elever och personal. Där tilliten är stor, går det åt mindre tid till att kontrollera eleverna. En bra tillit leder även till en god kommunikation, vilken främjar det våldsförebyggande arbetet. Skolpersonalen får lättare att avbryta konflikter, att lära eleverna förstå konsekvenserna av våld, samt att få förhandsinformation om presumtivt våld. En god tillit förutsätter öppenhet mellan elever och skolpersonal, att eleven har minst en tillitsfull relation till en lärare, att skolpersonalen kan relatera till eleverna och hantera deras förtroende, samt att kontrollerande förfaranden från skolpersonalens sida är mindre vanliga.

I skolan behövs mer utrymme för relationsskapande arbete, även elever emellan. Konflikthantering handlar om att stävja konflikter, gärna på ett tidigt stadium innan de blir för allvarliga och övergår i våld. Hos elever med dåliga hemförhållanden innefattande våld eller trauma, kan konflikterna eskalera snabbare och är därmed svårare att upptäcka i tid. Såväl konfliktrappan som vår undersökning, visar att skolpersonal som saknar utbildning i konflikthantering får svårare att stävja konflikter elever emellan. Trots att vår undersökning tyder på att all skolpersonal borde utbildas i konflikthantering och att det borde ingå i Lärarutbildningen, är det ovanligt att denna utbildning prioriteras.

Förutom att stävja konflikter, handlar relationsskapande arbete om att få eleverna bli införstådda med värdegrunden. Om eleverna ska lära sig de normer och sociala samspel som är nödvändiga i skolan och samhället, förutsätter det att de får undervisning i Livskunskap. Vår undersökning indikerar dock på att det finns ett flertal brister gällande detta. Det kan vara rimligt att schemalägga Livskunskap, ge lärare utbildning i ämnet, samt förbättra ämnets läroplan och utbildningsmaterial för elever. Det borde även tillföras mer resurser för de elever som har extra svårt för att bli införstådda med värdegrunden.

Om grovt våld ska förebyggas, visar vår undersökning att skolan även bör förhindra skolk, mobbning och droger, genom att använda social prevention.

För att motverka grovt våld på ett socialt tillvägagångssätt, tyder studien på att skolpersonalen kan:

- skapa en god kommunikation med eleverna
- utbildas i konflikthantering
- undervisa eleverna i Livskunskap
- motverka skolk
- ständigt utveckla och utvärdera arbetet mot mobbning
- informera eleverna om droger

8.2. Situationell våldsprevention

Metoderna som minskar elevernas möjlighet att begå brott, handlar främst om att vidta förändrande eller övervakande åtgärder i den fysiska miljön. I skolan förebyggs våld på detta sätt genom bland annat utformning av skollokaler, vuxennärvaro och kameraövervakning.

8.2.1. Utformning av skollokaler

Brås intervjuer med skolpersonal tyder på att skollokalernas utformning kan vara en bidragande faktor till grovt våld. En frekvent uppfattning är att trånga utrymmen och gamla byggnader ökar risken för våld. Trånga korridorer ökar påfrestningen mellan elever, vilket leder till hårdare konflikter. Slitna lokaler signalerar till eleverna att de inte är värda mer, vilket leder till att de blir mer benägna att göra skada i skolan. Att göra våldsförebyggande förändringar av skollokaler, är emellertid en mindre vanlig åtgärd. (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:70-71). Vår undersökning tyder på att gamla skollokaler är ett problem och att möjligheten att förbättra utformningen kan vara begränsad. Renovering är både dyrt och tidskrävande, samt att det kan vara svårt att hitta lokaler för eleverna under tiden renoveringen utförs. Det går dock utföra mindre kostsamma åtgärder som att måla om, ta bort klotter och åtgärda annat slitage. Det går alltså att lösa problem i viss mån, men problemet med trånga korridorer består.

Även i vår intervjuundersökning kunde vi se ett mönster av att trånga utrymmen och gamla byggnader tenderar till att öka risken för våldsamheter. Läraren som arbetade på den 50 år gamla skolan, beskrev sin arbetsplats som ”inte särskilt trevligt utformad”. Den hade långa korridorer och många ”skrymslen och vrår” där eleverna med lätthet kunde gömma sig. Läraren upplevde att friktionen mellan eleverna var väldigt stor, särskilt i skolans korridorer. Det var vanligt att eleverna gick i större grupper och om det stod någon i vägen kunde en mer eller mindre våldsam konflikt uppstå. Omständigheten blev inte bättre när många hade rast samtidigt. Det är därför rimligt att schemalaggingen bör vara sådan att det inte samlas för många ungdomar i korridorerna, eftersom det kan resultera i okontrollerbart stök, bråk och våld. Detta kan undvikas om eleverna har rast vid olika tidpunkter. Ett problem vid sådan schemalagging, kan vara att skolans personal får färre tillfällen att samtala med varandra i bland annat sina arbetslag. En annan åtgärd som av en av våra intervjuuskolor hade vidtagit för att undvika trängsel i korridorerna, var att montera väggfasta bänkar. Detta resulterade i att det blev lite lugnare då eleverna flyttade sig bort från mitten av korridorerna.

I den äldre skolan förekom det även platser som låg lite avskilt och ansågs vara skumma, vilket resulterade i att skolans personal kunde missa om något olovligt händer. Skolan hade därför påbörjat en kartläggning av dessa platser. Kartläggningen framställdes genom att eleverna fick markera de områden, där de kände sig otrygga. Vad som gjordes med informationen var för respondenten oklart, men hon misstänkte att det inte utfördes några åtgärder då det var för svårt att ändra skolans utformning: ”Liksom, skolan ser ut på ett visst sätt och det går inte att göra något åt det.”

Omvänt anses öppna lokaler med god insyn bidra till minskning av våld. Därför bör exempelvis lärarrummet ligga lättillgängligt så att eleverna känner att det finns vuxna nära tillhands (Skolverket 2009:42). Att de nya skolorna har en bättre arkitektur, kan bero på en djupare förståelse i hur man på ett preventivt sätt utformar lokaler. I vår intervjuundersökning upplevdes skolan som hade varit igång i snart fem år, som ljus med öppna ytor och de intervjuade lärarna kände att våldsfrekvensen var låg.

8.2.2. Kontroll av besökare

Våra intervjuuskolor hade olika sätt att förhålla sig på, angående kontrollerandet av obehöriga besökare som kunde utgöra ett hot för eleverna. Intervjuundersökningen visar även att de yttre hoten är större på de skolor som är benägna i de centralare stadsdelarna och de som har

flera olåsta ingångar. En av skolorna hade exempelvis fått besök av gäng på 20-30 elever från andra skolor, som ”ville göra upp”. På samma skola förekom det även att utomstående personer sålde droger. Personerna var ofta tidigare elever med drogproblem, eller langare som sa sig vara besökande ”kusiner” till eleverna.

På en annan skola betonade respondenterna att skolan ej är en allmän plats. Såväl skolpersonalen som eleverna var väldigt noga med att uppmärksamma alla besökare. Alla besökare var tvungna att bära en gästbricka, vilket våra respondenter ansåg vara positivt då eleverna skyddades från en yttre negativ påverkan.

Lärarna på den tredje skolan menade att det som inte hör hemma i skolans värld, ej ska skötas av skolan. Det är däremot något som ska tas hand om polisen och det är skolans uppgift att kontakta dem.

”Vi ska inte gå in och vara poliser. Det blir gärna så att skolan blir ett samhälle för sig. Det är ingen isolerad företeelse men det är heller ingen officiell plats.”
(Intervjuad lärare)

På de skolor där våra respondenter upplevde sig kunna kontrollera vilka som besökte dem, var drogproblemen mindre. Även våldet var ovanligare på dessa skolor. Detta visar hur tragiskt det är att det förekommer försäljning av droger, på grund av att skolorna inte har koll på besökare eller undviker att ta tag i situationen och kontakta polis.

Enligt Herlin och Munthe (2008:154-155) ska skolpersonalen alltid kontakta polis om obehöriga vägrar att avlägsna sig eller utgör ett hot för skolan. I PiS (Polisanmälningar i Skolan) - manualen⁴ står det att skolan inte är någon offentlig plats och att detta innebär att utomstående personer ej har rätt att besöka skolan utan tillstånd från rektorn. Det står även att polisen ska tillkallas, om en besökare vägrar lämna skolan vid tillsägelse (www.utg.goteborg.se 1). Enligt vår undersökning verkar det som att all skolpersonal inte var helt uppdaterad om vad polisen vill och kan hjälpa till med. Det borde vara rimligt att alla som arbetar på skolan, informeras om detta och vad som står i exempelvis PiS-manualen.

8.2.3. Vuxennärvaro

Om det finns vuxna i närheten, är det enligt Skolverket ovanligt att det begås grövre våldsbrott i skolan. Om de ändå inträffar, blir skadorna inte lika allvarliga om det finns vuxna i närheten. En vuxennärvaro är därför viktig, såväl på lektionstid som på raster (Skolverket 2009:40). När vi ser på de polisanmälningar som har gjorts, framgår det även där att vuxnas närvaro dämpar såväl våldet som dess allvarsgrad. Endast fem procent av de anmälda brotten där grövre våld har utvecklats, har minst en vuxen varit närvarande. För det mer lindriga våldet är kvoten 25 procent (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:8,31-32).

Brå har intervjuat skolpersonal om hur de verkar för att förbättra vuxennärvaron på skolan. I intervjuerna framgår det att närvaron mycket riktigt uppfattas motverka våld, men att den kan vara svår att vidhålla då en pressad arbetssituation höjer tröskeln för vad skolpersonalen orkar se och arbeta mot. Det finns även en rädsla för att bli utsatt om man tar tag i problem. För att vuxennärvaron ska bli bättre måste vuxna våga visa sig i korridorer och under raster. Elever och vuxna kan hälsa på varandra vilket resulterar i att eleverna känner sig sedda och bekräftade. Lärarrummen bör ligga centralt och ordet rastvakt ej bör användas då det skapar en mer negativ stämning (ibid:71-72).

⁴ Ung & Trygg är en organisation där olika myndigheter och verksamheter, samarbetar för att motverka gängkriminalitet och missbruk hos ungdomar i Göteborg. I samarbetet ingår bland annat åklagarmyndigheten, polisen och Göteborgs utbildningsförvaltning (www.utg.goteborg.se 2). År 2007 påtalade Ung & Trygg stora olikheter mellan skolorna i Göteborg, angående hur de samverkar med polisen. För att uppnå en större enhetlighet, sammanställde de PiS-manualen.

Att lärarrum var centralt placerade, upplevde våra respondenter såväl bra som dåligt. Det som kändes positivt var att närheten till eleverna hade en lugnande inverkan på skolmiljön. Avsaknaden av avskilda lokaler där skolpersonalen kunde arbeta helt ostört, kunde dock bidra till att personalen upplevde sin arbetsdag som alltför intensiv. Att lärarrummet är centralt placerat, har alltså sina fördelar och nackdelar. Det verkar förekomma ett stort behov av en plats där personal får prata ostört, gällande lektionsplanering, diskussioner om elever, förberedelse av prov etc. Det kan vara rimligt att personalen får möjligheter till välbehövliga pauser med lugn och ro, så att de kan återhämta sig inför kommande lektioner. Det blir dock en stor nackdel om skolans personal ofta befinner sig i lärarrummet under sina raster, då det medför att vuxennärvaron i korridorerna blir mindre. Kontrollen över vad som händer under elevernas raster minskar, samt att svårigheterna ökar beträffande att motverka och förhindra grovt våld.

I vår intervjuundersökning hade respondenterna olika åsikter om vem eller vilka som skulle ingripa om en våldssituation skulle uppstå. Vissa tyckte att ansvaret för eleverna låg hos mentorerna, medan andra tyckte att ansvaret skulle delas av alla vuxna som arbetade på skolan. De fanns även en efterfrågan om att rektorn skulle synas mer i korridorerna. Det är lämpligt att samtlig skolpersonal verkar för en säkrare skola. När skolans personal ser när våldssituationer uppstår, måste de agera snabbt. Rimligtvis ska mentorerna underrättas, som i sin tur underrättar de involverade elevernas föräldrar.

En av våra respondenter förklarade att elevernas föräldrar efterfrågade vuxennärvaro i korridorerna. Balansgången mellan vad som borde och vad som skulle göras, blev stor då lärarnas scheman redan var fullbokade till den grad att de inte ansåg sig hinna med att vakta på rasterna. Detta tyder på att schemalagda rastvaktstider underlättar för lärarna, då det skapar ett större deltagande och fungerande rutiner.

Vår intervjuundersökning tyder på att skolpersonal som vaktar i grupp, blir tryggare, starkare och vågar mer. Två av våra respondenter berättade att de tidigare hade jobbat på andra skolor där de kände sig rädda när de vaktade på rasterna. Deras erfarenhet var att rastvaktssystemen kunde fungera bättre om flera vaktade tillsammans.

”Vi är alltid två eller tre lärare som tillsammans vaktar på skolgården. Vi vaktar aldrig ensamma och det tycker jag är guld värt. Det är en skillnad jag märker från andra skolor som jag har varit anställd vid. Där var jag som vaktande lärare rädd, även om jag anser mig ha bra pondus.”
(Intervjuad lärare)

Då ensamma väktare skapar otrygga situationer och rädsla, är det rimligt att minst två rastvakter vaktar samtidigt.

8.2.4. Kameraövervakning

En situationell prevention som har blivit allt vanligare enligt Skolverket, är kameraövervakning. Jämfört med år 2005 då åtta procent av skolorna använde kameraövervakning, hade antalet kameraövervakade skolor 2008 uppnått över 20 procent. Av de skolor som inte använde sig av detta system, övervägde mer än var femte skola att installera kameror. Upprepad skadegörelse, våldsbrott och stölder är enligt personuppgiftslagen rimliga motiv för att överväga montering av kameror (Skolverket 2009:52). En undersökning gjord av Brå visar tvärtom att kameraövervakning är mindre vanligt, gällande arbetet med att förebygga våldsbrott (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:70). Att fler skolor väljer att installera kameror, behöver alltså inte vara bevis på att kamerorna motverkar grovt våld.

I vår intervjuundersökning använde samtliga skolor kameraövervakning. Vissa hade det endast kvällar och helger, medan andra hade det dygnet runt. Några respondenter menade att de kunde användas i avskräckande syfte, men om detta var bra eller dåligt för skolmiljön rådde det delade meningar om. Det fanns även de respondenter som hade observerat att

många elever inte märker av kamerorna, eller glömmer bort att de finns. Flertalet av våra respondenter hade ingen större kunskap om hur systemet fungerade och hur de kunde erhålla inspelad information.

Enligt våra respondenter var övervakningens primära syfte att förebygga skadegörelse och inbrott. En frekvent uppfattning var att kamerorna inte löste några konflikter. Möjligen kunde det användas som ett komplement, men grunden för en fungerande skolmiljö låg i värdegrunden samt kommunikationen mellan människorna i skolan. Även de lärare och skolpersonal som blivit intervjuade av Brå, föredrog att begagna de metoder som utvecklar elevernas sociala samt emotionella kompetens och tog därför starkt avstånd att förebygga våld genom kameraövervakning (ibid:70-71).

Att övervakningskamerorna huvudsakligen används till att motverka skadegörelse under icke skoltid och att våra respondenter inte är insatta i hur de kan använda utrustningen, beror troligen på att det är en relativt ny företeelse.

8.2.5. Sammanfattning – Situationell våldsprevention

Såväl Brås som vår intervjuundersökning, tyder på att trånga utrymmen, gamla byggnader och slitna lokaler kan bidra till ökat våld. Våldsförebyggande förändringar av skollokaler är dock inte särskilt vanliga, då möjligheterna är begränsade.

Våra intervjuuskolor verkade förhålla sig olika, gällande att ha kontroll över vilka som besökte skolorna. Intervjuundersökningen tyder på att drogproblem är mindre på de skolor som har bättre kontroll på sina besökare. Det är inte alla som vet om vad polisen vill och kan hjälpa till med, gällande detta.

Det framgår att vuxnas närvaro dämpar såväl våldet som dess allvarsgrad och det är därför en fördel om vuxna visar sig i korridorer och under raster. En pressad arbetssituation, kan dock höja tröskeln för vad skolpersonalen orkar se och arbeta mot. Vår undersökning tyder på att gynnsammare förhållanden skapas när rastvaktstider schemaläggs och skolpersonal vaktar i grupp.

Vår undersökning visar att kameraövervakning har blivit allt vanligare på skolor i Sverige, men att det är ovanligt att använda dem för att förebygga våld. Samtliga av våra intervjuuskolor hade övervakning, men respondenterna var dåligt insatta i hur systemet fungerade och menade att det primära syftet var att förebygga skadegörelse och inbrott.

Studien tyder på att grovt våld kan förebyggas situationellt, genom att:

- åtgärda slitage av skolans lokaler
- anpassa klassernas scheman så att eleverna inte har rast samtidigt
- montera väggfasta bänkar
- oroshärdar kartläggs
- placera lärarrummet centralt
- dela ut gästbricka till besökare
- öka vuxennärvaron i korridorerna
- schemalägga rastvaktspass
- använda övervakningskameror

8.3. Repressiv våldsprevention

Metoderna som förhindrar elevernas möjlighet att begå brott, kan vara såväl långsiktiga som kortsiktiga. I kapitlet skriver vi vad det innebär. Vi har hittat disciplinära åtgärder som kan tillämpas i skolan, när situationen kräver det. För att hindra en elevs möjlighet att begå brott, måste skolpersonalen först ringa in elevens beteende, samt göra en hotbedömning. Om hotet ses som alvarligt, kan det innebära att eleven måste omplaceras.

8.3.1. Undervisning i Lag och rätt – En långsiktig repressiv våldsprevention

Vår intervjuundersökning visar att en faktor som påverkar elevernas beteende destruktivt, är deras ovetskap om vad som händer när de betar sig olämpligt mot varandra. När vi frågade om hur eleverna informerades om de påföljder som samhället använder när de handlar i strid mot lagar, svarade samtliga respondenter att eleverna undervisas i Lag och rätt som går under samhällsorienterande ämnen.

8.3.2. Kortsiktig repressiv våldsprevention – En fara för tilliten

Såväl Brås intervjuer med elever och skolpersonal som annan forskning, visar att det är kontraproduktivt och skadligt att i skolan motverka våld genom rigida och straffinriktiga strategier. Disciplinära åtgärdssystem och ett från skolpersonalen strängt förhållningssätt, skapar barriärer som förhindrar möjlighet till förtroende och kommunikation. Elevernas ovilja att uppfattas som tjallare kommer att tilltaga, vilket resulterar i att värdefull information som används till att förebygga våld sannolikt kommer att gå förlorad (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:10,81-82).

8.3.3. Disciplinära åtgärder

En av våra respondenter ansåg att utbildningen i Lag och rätt var otillräcklig och att skolan där hon var anställd, var dålig på att göra uppföljningar, samt använda disciplinära åtgärder när detta krävdes. Uppföljningarna eller åtgärderna ledde sällan så långt som till rektors- eller föräldrasamtal. Respondenten berättade om en större incident som gick så långt att föräldrarna till en utsatt elev, höll eleven hemma från skolan. Föräldrarnas anledning var att de tyckte att skolan inte kunde garantera sitt barns säkerhet. Vår respondent anmärkte på att det borde finnas fler konkreta åtgärder mot enskilda elever som utför handlingar som skapar så otrygga miljöer. Hon ansåg att det inte räckte med att i helklass informera eleverna om att de ska respektera varandra.

När utbildningen i Lag och rätt anses vara otillräcklig, är det rimligt att läraren som undervisar i ämnet måste tänka över vilka bristerna är. Läraren bör även komma underfund med vad eleverna behöver, för att få en bättre förståelse för varför våra lagar finns och vad dessa innebär. Om detta inte är tillräckligt för att få eleverna att förstå konsekvenserna av att handla mot våra lagar, kanske de behöver mer tid än undervisningstimmarna i Lag och rätt.

Skolverket (2009:57-58) skriver att personal som arbetar på skolan har rätt att använda ett antal disciplinära åtgärder om en elev gör skolmiljön otrygg och osäker för andra elever. Rimligt är att all skolpersonal ska känna till de disciplinära åtgärderna, samt vad dessa innebär. Åtgärderna som är tillskrivna i Grundskoleförordningen, är de enda som är tillåtna i skolan. Kommande två paragrafer är hämtade ur Grundskoleförordningens sjätte kapitel om elever:

”Om en elev uppträder olämpligt eller gör sig skyldig till en mindre förseelse, skall läraren uppmana eleven att ändra sitt uppförande. Om detta inte hjälper skall läraren kontakta elevens vårdnadshavare. Läraren får visa ut en elev från undervisningslokalen för högst återstoden av pågående undervisningspass eller låta eleven under uppsikt stanna i skolan högst en timme efter skoldagens slut.”

(Utbildningsdepartementet 1994: 6 kap. 9§)

”Om en elev fortsätter att uppträda olämpligt eller gör sig skyldig till upprepade förseelser eller en allvarligare förseelse, skall saken dels anmälas för rektorn, dels hänskjutas till elevvårds-konferensen. Konferensen skall efter kontakt med elevens vårdnadshavare försöka få eleven att bättra sig genom åtgärder som är avpassade efter elevens individuella förhållanden.

(ibid: 6 kap. 10§)

De elever som begår grövre våldsbrott, har enligt Skolverket ofta sociala och psykiska problem. Skolor med ett fungerande stöd till utsatta elever, kan fånga upp problemen i tid och därmed dämpa elevernas våldsbenägenhet (Skolverket 2009:55). Våra respondenter upplever att det har varit mycket nedskärningar gällande dessa resurser. Detta medför att färre antal elever med särskilda behov får det stöd som de behöver. Om skolvåldet ska minska, innebär det att nedskärningarna borde upphöra och att mer resurser bör tillföras på tjänster som till exempel elevassistenter, kuratorer och speciallärare.

Vidare står det i Grundskoleförordningen att om dessa åtgärder inte hjälper, ska styrelsen göra överväganden om lämplig åtgärd (Utbildningsdepartementet 1994: 6 kap. 10§). Vad det är för ”lämplig åtgärd” framgår ej i Grundskoleförordningen, men det kan förmodligen handla om omplacering eller att skolan använder sig av utomstående resurser som socialtjänst eller polis. Herlins och Munthes (2008:132) tolkning är att skolans styrelse ska ta ställning till vilka åtgärder som är lämpliga i varje enskilt fall. I grundskolan är det enligt skolplikten olagligt att stänga av elever, även om de utgör hot för andra personer i skolan. Enligt Herlin och Munthe (ibid:119) ska inte en elev flyttas av disciplinära skäl. När en elev uppträder hotfullt och skolans metoder bedöms otillräckliga, kan det dock bli aktuellt att elevens undervisning förflyttas till exempelvis en annan klass eller skola. Undervisningen kan även tillfälligt förläggas i en särskild undervisningsgrupp, eller i elevens hem. Förflyttningens syfte är att ge eleven stöd och möjlighet att bättra sig, samt motverka fara för klasskamrater eller lärare (Skolverket 2009:56-58). Det finns dock en risk att problemet följer med eleven. Om problematiken upprepas på den andra skolan, eller i den särskilda undervisningsgruppen, blir förflyttningen endast en tidsbesparande åtgärd. Herlin och Munthe (2008:132) rekommenderar att eleven ska få undervisning i hemmet endast under mycket korta perioder och om skolan bedömer situationen akut.

I vår intervjuundersökning ansåg samtliga respondenter att det kunde vara riskfyllt att omplacera de bråkigaste eleverna tillsammans i mindre undervisningsgrupper. Elever som placerades i en sådan grupp kunde påverka varandra negativt, särskilt om läraren saknade tillräcklig kompetens. Oroligheterna kunde därför eskalera, vilket skulle resultera i att elevernas lärande blev lidande. Fördelarna med mindre undervisningsgrupper för bråkiga elever, var att dessa elever fick extra stöd och övriga fick mer lugn och ro. Enligt våra respondenter klarade sig samtliga elever sämre i en förenad grupp, särskilt de barn med nedsatt empatisk förmåga som funktionshinder (exempelvis Aspbergers syndrom). Om det finns elever som utgör ett hot och stressar sina klasskamrater, kan det därför vara lämpligt med mindre undervisningsgrupper. Detta förutsätter dock att specialläraren i undervisningsgruppen, har tillräcklig med kompetens för att kunna hantera dessa elever.

Vissa stadsdelar hade en specialskola dit elever kunde förflyttas om omständigheterna krävde det. Det ansågs däremot lättare att stänga av en elev tillfälligt, än att förflytta eleven till en helt annan skola. Att elever blev tillfälligt avstängda från skolan, hörde dock till ovanligheterna. Motivet till en tillfällig avstängning var endast att skydda andra elever. Under sådana omständigheter var det sällsynt att den avstängda eleven fick undervisning i hemmet av lärare. Vanligtvis fick eleven hemuppgifter att lösa. Det kan dock vara olämpligt med hemuppgifter om föräldrar till stökiga elever är lågutbildade, har för lite tid åt sina barn, samt saknar tillräckligt med kompetens för att hjälpa barnet med hemuppgifterna. Det är mer rimligt att eleven undervisas i hemmet av en speciallärare, alternativt att undervisningen sker genom Internet.

8.3.4. Hotbedömning

För att upptäcka de elever som är i behov av särskilt stöd eller omplacering, är det rimligt att skolpersonalen ringar in deras beteenden, samt gör en hotbedömning. Det har visat sig vara meningslöst att försöka identifiera högriskpersoner, då våldsbenägna elever är alltför olika för

att en användbar profil ska kunna fastställas.⁵ Som alternativ har forskare försökt att ringa in de beteenden som är direkt kopplade till våldsdåd. Istället för att jämföra elever med personer som begått grövre våldsdåd, ska skolpersonalen uppmärksamma elevens handlingar och signaler (ibid:43).

Vår intervjuundersökning visar hur det kan se ut i praktiken, när en elev ringas in: En gång i veckan ordnar elevrepresentanter och skolpersonal ett möte, där en av punkterna hanterar händelser där enskilda elever varit inblandade. Det är lämpligt att skolan samarbetar med elevrepresentanter, då dessa kan inneha värdefull information. Därefter underrättas samtlig skolpersonal om de ska observera en elev. Alla observationer dokumenteras så att alla som är anställda på skolan kan ta del av dem.

Det är emellertid viktigt att skilja på elever som hotar och de som verkligen utgör ett hot. Självklart ska alla uttalade hot tas på allvar, men det är likafullt nödvändigt att uppmärksamma elevens handlingar (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:47). När överlagt våld ska förebyggas, är hotbedömning den mest effektiva strategin. Det är vanligt att elever som planerar ett våldsdåd, ger olika signaler innan de går till handling (ibid:10,47). På en av våra intervjukskolor inträffade exempelvis ett bråk angående en mobiltelefon. Situationen eskalerade så till den grad att den ena eleven uttalade verbala dödshot.

Signalerna är till stor hjälp då hotbedömningen är beroende av användbar information. Det är därför viktigt med tillitsfulla relationer mellan elever och skolpersonal, samt att eleverna är villiga att dela ansvaret för att skolan hålls trygg. Så fort informationen kommer fram, är det viktigt att hotbedömningsarbetet kommer igång direkt. De ansvariga ska samla in mer information samt utvärdera den och därefter bedöma om eleven gör ett faktiskt hot (ibid:10,47,50).

På de flesta av våra intervjukskolor, var rutinerna för hotbedömning väl fungerande. Detta förutsatte dock att tillit mellan elever och skolpersonal var god. Vid de tillfällen där en eller flera elever planerat att utföra en våldshandling, underrättades skolpersonalen av andra elever och kunde därmed gå till handling snabbare.

När ett hot uppdagas, ansåg flertalet av våra respondenter att polisen måste kontaktas. På de flesta av våra intervjukskolor var kontakten med polisen god och våra respondenter såg mycket positivt på detta. En av våra respondenter upplevde dock att samarbetet med polisen var bristfälligt. Även tilliten mellan skolpersonalen och eleverna var svag på den här skolan. Dessa två premisser resulterade i att det förebyggande arbetet försvårades.

I PiS-manualen står det att skolorna enligt lag är skyldiga att upprätta en likabehandlingsplan, som bland annat ska innehålla en beskrivning av de åtgärder som ska vidtas då en hot- eller våldssituation uppstår (www.utg.goteborg.se 1). Ett system som Skolverket rekommenderar, är att det på varje skola ska finnas en ansvarig kontaktperson som ska upplysa polisen om det förekommer hot om våld. Polisen kan därefter använda sina resurser till att försöka ta reda på vem eller vilka som ligger bakom hoten. (Skolverket 2009:44-47).

8.3.5. Sammanfattning – Repressiv våldsprevention

Kortsiktig repressiv prevention kan hämma elevernas förtroende för skolans personal, vilket kan leda till att personalen går miste om viktig information som behövs i det förebyggande arbetet. Enligt Grundskoleförordningen har skolpersonalen ändå rätt till att använda sig av vissa disciplinära åtgärder. Om eleven inte har bättrat sig efter att en lärare samtalat med eleven, elevens vårdnadshavare och rektor, ska vidare åtgärder tillämpas. Eleven kan få stöd och om det inte hjälper kan omplacering bli nödvändig.

⁵ Det enda man säkert kan fastslå är att majoriteten som utför våldsdåd är pojkar, samt att de flesta är kända för tidigare brott. Vidare kan skolpersonal som använder sig av profilering, råka förbise elever som ej passar in i profiltypen men som egentligen är reella högriskpersoner. Detta kan framkalla en falsk trygghet (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:9,28,46)

För att fastställa om dessa åtgärder är nödvändiga, är det rimligt om skolans personal – gärna tillsammans med eleverna – uppmärksammar elevens handlingar och signaler, samt göra en hotbedömning. Det är en fördel om hotbedömningsarbetet sker i samarbete med polis.

För att motverka grovt våld på ett repressivt tillvägagångssätt, tyder studien på att skolpersonalen kan:

- undervisa eleverna i Lag och rätt

Om en elev betar sig hotfullt, kan skolpersonalen:

- kontakta elevens vårdnadshavare
- utvisa eleven från klassrummet
- ge eleven kvarsittning
- anmäla saken till rektorn
- se till att eleven får särskilt stöd
- omplacera eleven till en särskild undervisningsgrupp
- omplacera eleven till en annan skola
- ge eleven undervisning i hemmet istället för i skolan

8.4. Handlingsplaner

Vid allvarliga hot- och våldssituationer, finns det anledning att handla snabbt och korrekt. Det är därför en stor fördel om det finns en handlingsplan som beskriver hur skolpersonalen bör agera när en akut situation uppstår. Dessutom underlättas utvärderingsarbetet efter en kris-situation om det finns en handlingsplan att jämföra agerandet mot. Det finns ingen universalmetod som snabbt kan appliceras om något allvarligt händer. Därför är det nödvändigt att det våldpreventiva arbetet blir brett och att en mångfald metoder tillämpas (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009:60,82-83).

Eftersom skolor har olika styrkor och svagheter, varierar de våldpreventiva strategiernas resultat. Därför måste en handlingsplan utformas lokalt, vilket nödvändiggör kartläggning samt analys av skolans problembild och behov. Handlingsplanen bör också vara förankrad i skolans aktuella situation, vilket medför att den måste utvecklas kontinuerligt, gärna i samråd med såväl elever som samtliga personalgrupper. Enligt Brå bör inte avsaknad av kunskap och verktyg för att agera i en hotfull situation, accepteras av dem som verkar i skolan. (ibid:11,82-83).

Det har visat sig att såväl elever som skolpersonal anser det problematiskt om det varken finns någon utarbetad struktur eller systematisering av det våldsförebyggande arbetet. Dessvärre är det vanligt att skolor saknar ett gemensamt förhållningssätt, utbyte av information, samt kunskaper om våldsprevention. Även här är orsaken tidsbrist och en stor del av ansvaret bör ligga på skolledningen och skolans huvudmän. Den vanligaste uppfattningen hos högsta-direktorer är dock att handlingsplaner som innehåller förebyggande metoder ej behövs, då grovt våld är sällsynt förekommande på deras skola. På de flesta skolor har handlingsplaner mot våld och hot om våld bara funnits i ett par år. I en enkät som undersöker förekomsten av handlingsplaner mot våld, svarar 32 procent av skolorna att de har en särskild handlingsplan av detta slag. Samtidigt har 59 procent en handlingsplan som ryms i ett annat dokument. Resterande skolor saknar eller är osäkra på om det finns handlingsplaner mot våld. (ibid:14,66,70,76,83).

Vidare finns det en ambivalens kring handlingsplanernas nytta i akuta våldssituationer eftersom den sällan överensstämmer med situationen. Samtidigt är många lärare osäkra på vad handlingsplanen står för och ser den mer som en formell pappersexercis. Lärarna är dock ense om att ha en kontinuerlig diskussion kring frågor berörande våld, även om våldet inte

uppfattas vara en del av vardagen. Flertalet lärare menar att detta forum saknas på deras skola och att skolledningen borde bli bättre på att kartlägga behoven (ibid:66-67,83-84,100).

För att skapa en tryggare skolmiljö, bör skolorna även utveckla särskilda antivåldsprogram som ska uppmuntra elever som arbetar för gruppens bästa. Skolverket (2009:41) rekommenderar ett beprövat program som förebygger och förhindrar grövre skolvåld. Programmet består av fyra steg:

- 1) Formulera en vision om samarbete, öppenhet och icke-våld som ska genomsyra hela skolan och omfattas av både personal och elever.
- 2) Analysera skolans problembild och upprätta en behovsanalys.
- 3) Precisera mätbara mål och skapa en handlingsplan för att uppnå dessa.
- 4) Formulera en plan för att utvärdera handlingsplanens genomförande och utfall.

Samtliga skolor där vi gjorde intervjuundersökningar, hade handlingsplaner mot våld. Dessa handlingsplaner hade dock inte funnits särskilt länge och mycket av materialet var hämtat från andra skolor. En av respondenterna förklarade att de som hade tagit fram handlingsplanerna, ansåg det onödigt att återuppfinna hjulet. De hade valt att kopiera en handlingsplan från en skola, med motsvarande förutsättningar och behov.

Det kan dock vara en fördel att skolorna utformar sina egna handlingsplaner. Om skolans personal kontinuerligt lägger energi på att hålla handlingsplaner mot våld aktuella, samt anpassar dem efter skolans behov, kan det medföra att våldshändelserna eller hoten uppkläras smidigare och att handlingsplanerna används i större utsträckning.

Skolpolicy eller trivselregler fanns på de flesta skolorna uppsatta synligt på dörrarna och våra respondenter berättade att skolorna har varit noga med att såväl elever som föräldrar har läst igenom och skrivit på dem. Många av våra respondenter förklarade dock att eleverna var dåliga på att följa de regler som gällde på skolan. En respondent ansåg till och med att reglerna var helt verkningslösa, eftersom att eleverna inte var medvetna om vad de innebar och varför de fanns. För att öka elevernas förståelse angående reglerna, föreslog några andra respondenter att eleverna kunde vara med och bestämma dem. Eftersom den empatiska förmågan är mer utvecklad i vuxen ålder och att grundskoleelever därför har svårare att se konsekvenser av deras handlande, jämfört med den skolpersonal som utformar reglerna, kan det även vara rimligt att komplettera reglerna med argument som förklarar varför de finns.

9. Avslutande diskussion

I det här kapitlet kommer studiens frågeställningar att besvaras. Likheter och olikheter i studiens resultat ger en samlad bild om hur Brå, Skolverket och våra respondenter uppfattar hur grovt skolvåld bör förebyggas. Tillsammans med den samlade bilden, bidrar de teoretiska utgångspunkterna till att studiens huvudsyfte senare uppfylls.

9.1. Likheter och olikheter i studiens resultat

Den övervägande delen av de våldspreventiva åtgärder som Brå rekommenderar är enligt uppskattning sociala, medan Skolverket har en mer jämn fördelning av de olika våldspreventionerna (se bilaga 5). I sina publikationer har Brå och Skolverket ett flertal gemensamma förebyggande metoder. Båda är överens om att skolan kan förebygga våld genom att förbättra tilliten mellan elever och skolpersonal, motverka mobbning, utforma skolans lokaler, samt

förbättra vuxennärvaron. Såväl Brå som Skolverket anser även att det är meningslöst att identifiera högriskpersoner och att skolpersonalen istället ska fokusera på att ringa in vissa beteenden.

Skolverket och Brå verkar dock vara oense om förekomsten av att förebygga våld genom kameraövervakning. Skolverket ger ett intryck av att rekommendera detta redskap, medan Brå i likhet med våra respondenter, anser att det endast ska användas till att förebygga skadegörelse och inbrott.

Skolverkets publikation saknar vissa våldsförebyggande metoder, som enligt vår intervjuundersökning framstår som väldigt grundläggande. Dessa är konflikthantering och Livskunskap. Till skillnad från Naumanns och Sjunnesons examensarbete där de förebyggande metoderna i stor del handlar om att ändra elevernas beteendemönster (se bilaga 5), skriver Skolverket väldigt lite om detta. Det kan anses vara egendomligt då de preventiva åtgärderna som Lpo-94 förespråkar i huvudsak är av social karaktär. Däremot sätter såväl Brå som våra respondenter ett större värde på att hantera konflikter mellan elever och att ge dem undervisning i Livskunskap.

Det var inte vanligt att våra respondenter förordade disciplinära åtgärder och omplacering av elever, sågs som något skolan skulle vara försiktig med. Brå nämner inte omplacering, vilket rimligtvis beror på att disciplinära åtgärdssystem antas försämra tilliten mellan elever och skolpersonal. Skolverket poängterar att elever endast ska omplaceras om skolans metoder bedöms otillräckliga. Det kan sannolikt tolkas som att disciplinära åtgärder endast ska vidtas, om övriga preventioner ej gett det resultat som erfordras för att upprätthålla skolans säkerhet.

I likhet med Skolverket, menade våra respondenter att våld kan förebyggas om droger motverkas. I Brås publikation, påträffas dock inga metoder gällande hur våld kan förebyggas genom drogprevention.

Vår intervjuundersökning överensstämmer med såväl Brås som Skolverkets publikationer, avseende att våld kan förebyggas genom en förbättrad tillit mellan elever och skolpersonal, en förbättrad vuxennärvaro och motverkan av mobbning. I intervjuundersökningen påträffas även liknande mönster gällande hotbedömningsarbetet. Våra respondenter höll även med om att skollokalernas utformning har en inverkan på våldet, men poängterade att resurserna var begränsade. Mycket i vår undersökning tyder på att våldsprevention är beroende av resurser i form av bland annat elevassistenter, kuratorer, speciallärare, lärartimmar, renoveringskostnader och fortbildningar. Detta innebär att nedskärningar gällande dessa resurser måste upphöra om skolvåldet ska minska.

Något som uppdagades i våra intervjuer och Herlins och Munthes bok, men som varken Brå eller Skolverket nämner i sina publikationer, var uppfattningen om att våld kan förebyggas genom att motverka skolk och begränsa skolans tillgänglighet för besökare.

9.2. Social, situationell eller repressiv våldsprevention?

Enligt konflikttrappan är konflikthantering det mest effektiva sättet att motverka våld. Det förutsätter dock att våldet uppstår ur en konflikt, vilket är vanligt i skolan. Konflikttrappan kan även fungera på de elever som är våldsbenägna eller ofta blir utsatta av våld, om de är det av den anledningen att de har lättare för att hamna i konflikter med personer i dess omgivning. För att upptäcka konflikter, är det en fördel om tilliten mellan elever och skolpersonal är god, samt att det är stor vuxennärvaro på skolan.

Det är även rimligt att konflikthantering ska ingå i ämnet Livskunskap. Om eleverna lär sig att hantera och stävja konflikter på egen hand, innebär det att en elev kan dra sig ur en konflikt innan den blir för stor, samt hjälpa till att avstyra konflikter mellan sina klasskamrater. Det kan underlätta för skolpersonalen, som kan koncentrera sig på de svårare konflikterna.

Konflikttrappan är en bra modell att utgå från, när skolpersonal ska bedöma vilken nivå en rådande konflikt befinner sig på. De kan då utgå från vart på trappan konflikten befinner sig och backa den – ett trappsteg i taget – tills eleverna åter blir sams.

När grovt våld ska förebyggas i skolan med hjälp av brottstriangeln, handlar det om att eliminera en presumtiv brottsplats, gärningsperson eller ett offer. För att dämpa oroshärdar i skolan, kan fokus läggas på att ändra lokalernas utformning, förbättra vuxennärvaron, samt installera kameraövervakning. Om eleven skolkar eller missbrukar droger, kan våldsbenägenheten minska om detta åtgärdas. När ett tänkbart offer ska skyddas, kan skolpersonalen vara extra uppmärksamma och vuxennärvaron blir åter nödvändig. När det handlar om ett mobboffer, kan åtgärder mot mobbning vara en preventiv faktor. För att upptäcka presumtiva gärningspersoner och offer, har tilliten mellan elever och skolpersonal, samt beteendearrangemanget och hotbedömningen en hög relevans.

I skolan är uppsåtsbrott mindre vanliga, medan konflikter och relationsproblem är mer frekventa. Det tyder på att konflikttrappan är bättre än brottstriangeln när våld bland barn och ungdomar ska förebyggas. Brottstriangeln är konstruerad efter offentliga miljöer, där vem som helst är kapabel till begå en brottslig handling. Problemet uppstår när eleverna inte är kapabla till att hantera sina konflikter och när skolpersonalen inte har någon kunskap om hur de kan hjälpa eleverna att lösa dem. Det är dessutom belagt att när situationell och repressiv prevention blir för stark, blir den sociala preventionen lidande.

När våld ska motverkas i skolan, är det därför rimligt om den sociala preventionen är primär. Vår undersökning tyder på att skolan får en väldigt stadig grund gällande det våldspreventiva arbetet om tilliten är god, om skolpersonalen kan lösa konflikter, samt om eleverna lär sig att respektera och ta hand om varandra. Det är även rimligt om alla som arbetar på skolan aktivt verkar mot skolk, mobbning och droger, då dessa företeelser kan bidra till att det grova våldet kan tendera att öka. Då effekterna sällan är långvariga, måste det socialt preventiva arbetet ständigt hållas i verksamhet.

För att skapa gynnsammare förutsättningar för det våldspreventiva arbetet, är det en fördel om aktuella handlingsplaner finns att tillgå. När en handlingsplan ska arbetas fram, ska stommen förslagsvis vara social våldsprevention. De är rimligt att de som utformar handlingsplanen, arbetar utifrån konflikttrappan. Det kan dock vara svårt att förebygga våld, endast med hjälp av denna prevention. För att underlätta det preventiva arbetet, är det rimligt att den sociala preventionen kompletteras med den situationella. Situationell våldsprevention bör alltså vara sekundär. Det förebyggande arbetet underlättas om det finns vuxna närvarande bland eleverna och om lokalerna utformade så att de gynnar fridfull miljö utan inre eller yttre hot. Osäkert är dock om kameraövervakning underlättar för det sociala arbetet, då det kan vara för kontrollerande.

Om varken den sociala eller situationella preventionen ej har den inverkan som krävs för att förhindra grovt våld, är det rimligt att den repressiva preventionen används. Det kan vara värt att poängtera att repressiv prevention förefaller vara på en mer individuell nivå, medan de andra motverkar våld på en mer allmän nivå. Det visar att det här slaget av prevention bör

vara tertiär, vilket innebär att preventionen blir mindre omfattande och endast ska användas om inget annat hjälper. Om en elev bedöms vara våldsbenägen och kunna utgöra ett hot, ska disciplinära åtgärder vidtas, vilka kan innebära exempelvis omplacering.

10. Slutsatser

Brås publikation är mer vetenskaplig än Skolverkets. Brå rekommenderar fler preventiva åtgärder av social karaktär än vad Skolverket gör. Även i vår intervjuundersökning, är respondenterna mer positiva till social våldsprevention, jämfört med situationell och repressiv.

I skolan är det vanligt att våld uppstår ur konflikter och relationsproblem. Därför är det sannolikt om konfliktrappan är mer lämpad än brottstriangeln, gällande det våldspreventiva arbetet i skolan. Social våldsprevention bör vara primär, situationell våldsprevention bör vara sekundär och repressiv våldsprevention bör vara tertiär.

Om skolvåldet ska minska, måste resurser tilldelas för detta ändamål. Resurserna kan vara elevassistenter, kuratorer, speciallärare, lärartimmar, renoveringskostnader och fortbildningar. Även handlingsplaner skapar gynnsammare förutsättningar för det våldspreventiva arbetet. Handlingsplanerna bör utgå från den sociala våldspreventionen, samt konfliktrappan.

11. Referenslista

11.1. Böcker

Braga, Anthony A. (2002). *Problem-Oriented Policing and Crime Prevention*. New York: Criminal Justice Press

Clarke, Ronald V. & Eck, John (2005). *Bli en problemlösande brottsanalytiker i 55 steg*. Stockholm: Elanders Gotab AB.

El-Khouri, Bassam & Månsson, Josefin & Sundell, Knut (2005). *ELEVER PÅ VIFT – Vilka är skolkarna?* Västerås: AJW-tryck AB.

Elkind, David (1984). *Det hetsade barnet - att stressas in i vuxenvärlden*. Lund. Natur och Kultur.

Estrada, Felipe & Granath, Sven & Shannon, David & Törnqvist, Nina (2009). *Grövre våld i skolan*. Västerås: Edita Norstedts.

Glasl, Friedrich (2002). *Confronting Conflict. A first-aid kit for handling conflict*. Trowbridge, Wiltshire: The Cromwell Press.

Herlin, Agneta & Munthe, Bo (2008). *En tryggare skola*. Vällingby: Elanders Sverige AB

Klarqvist, Björn (2004). *Inga enkla grejer*. Uddevalla: MediaPrint Uddevalla AB.

Petersson, Leif (2007). *Misshandel per dag och tid på dygnet, åren 2002, 2004 och 2006*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Rädda Barnen (u.å.). *Barn och utbildning*. Arne Löfgren Offset. Art nr: 2001-2712.

Skolverket (2009). *Grövre våld i skolan – vad man vet och vad man kan göra*. Växjö: Davidsons Tryckeri AB.

Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund. Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1994). *Grundskoleförordningen*. Svensk Författningssamling (SFS) 1994:1194.

Utbildningsdepartementet (2009). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo-94*. Ödeshög: AB Danagårds grafiska.

11.2. Kapitel i bok

Estrada, Felipe & Granath, Sven (2008). "Ungdomsbrottslighet" i Ekström, Louise (red.), *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* (s. 350-372). Västerås: Edita Norstedts.

11.3. Muntliga källor

Petersson, Leif. Statistiker. Brottsförebyggande rådet. Telefonsamtal. 090827.

11.4. Uppsatser/Examensarbeten

Kesen, Derya (2007). *Ungdomsbrottslighet – Varför och det förebyggande arbetet*. Examensarbete i Straff-, straffprocessrätt. Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.

Naumann, Elisabeth & Sjunneson, Susanne (2007). *Våld i skolan - en studie över hur två skolor arbetar för att förebygga våld och disciplinproblem*. C-uppsats med socialpedagogisk inriktning. Socionomprogrammet vid Malmö Högskola.

11.5. Elektroniska källor

www.av.se (100422). *Åtta skolor av tio har brister i sitt arbete kring hot och våld*.
<http://www.av.se/pressrum/pressmeddelanden/2007/8546.aspx>

www.bra.se (100128). *England – kartlägger mekanismerna som leder till brott*.
http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=791&module_instance=12

www.dn.se (091121). *Skolk ökar risken för kriminalitet*.
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/skolk-okar-risken-for-kriminalitet-1.261531>

www.skolinspektionen.se (100402). *Här går gränserna för drogtest i skolan*.
<http://www.skolinspektionen.se/Nyheter/Nyheter/Har-gar-granserna-for-drogtest-i-skolan/>

www.skolverket.se 1 (091211). *Skolverkets uppgifter*.
<http://www.skolverket.se/sb/d/187/a/13462>

www.skolverket.se 2 (100222). *Sökformulär Publikationer*.
<http://www.skolverket.se/sb/d/150>

www.snpf.org (091121). *Strategi mot strategiska droger*.
http://www.snpf.org/Artiklar/strategi_mot_strategiska_droger.htm.

www.utg.goteborg.se 1 (100329). *Polisanmälningar i Skolan, PiS*.
<http://www.utg.goteborg.se/sv/Initiativ/PiS/>

www.utg.goteborg.se 2 (100329). *Ung & Trygg; Om verksamheten*.
http://www.utg.goteborg.se/sv/Media_om_ungdomar/

12. Bilagor

12.1. Bilaga 1

Whole School Approach är en hypotes, vilken innebär att skolan får en helhetssyn på problemet. Skolpersonalen iakttar hur problematiken framstår utifrån elevernas, skolpersonalens och föräldrarnas perspektiv. Med utgångspunkt från de aspekter och uppfattningar som uppstår, framställs en policy som skolan därefter arbetar utifrån.

ART (Aggressive Replacement Training) är en multimodal metod som bygger på kognitiv beteendeterapi. Genom träning får eleven hjälp med att ersätta sina beteendemönster med nya fungerande sådana. ART består av tre olika typer av träning: Social färdighetsträning, ilskekontrollträning, samt träning i moraliskt resonerande. En stor del av träningen består av rollspel, som lärarna därefter utvärderar tillsammans med eleverna.

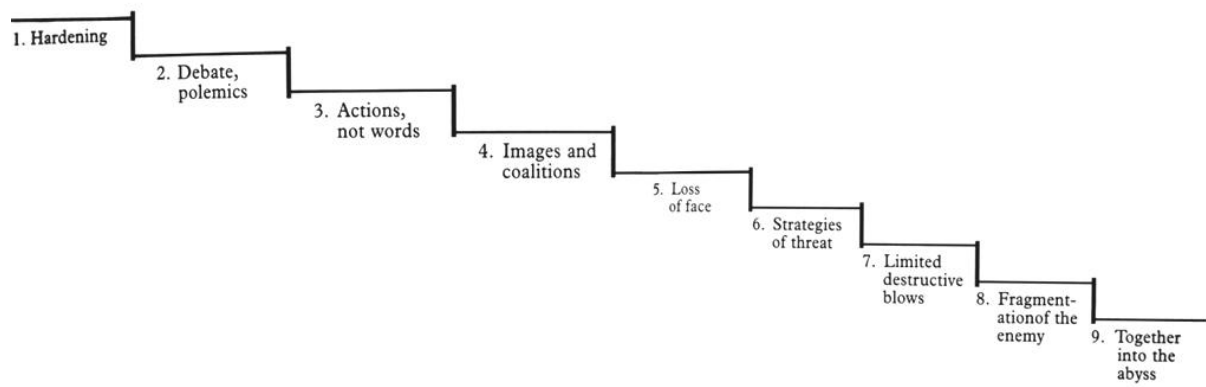
SET (social och emotionell träning) som lämpar sig bäst för barn i grundskolan, är en modell där eleverna får träna upp sin sociala och emotionella förmåga. Med hjälp av SET-modellen, stimuleras eleverna till att resonera och lösa problem. Dialoger, grupparbeten och rollspel är metoder som används.

KASAM (känslan av sammanhang), används huvudsakligen i skolämnet Livskunskap. Begreppet är centralt inom det salutogena perspektivet (salutogen = orsak till hälsa), vars fokus är att vi ska må bra och ha en fungerande vardag.

Våldsförebyggande metoder som skolorna använder sig av i Elisabeth Naumann och Susanne Sjunneson examensarbete.

Källa: Naumann & Sjunneson (2007).

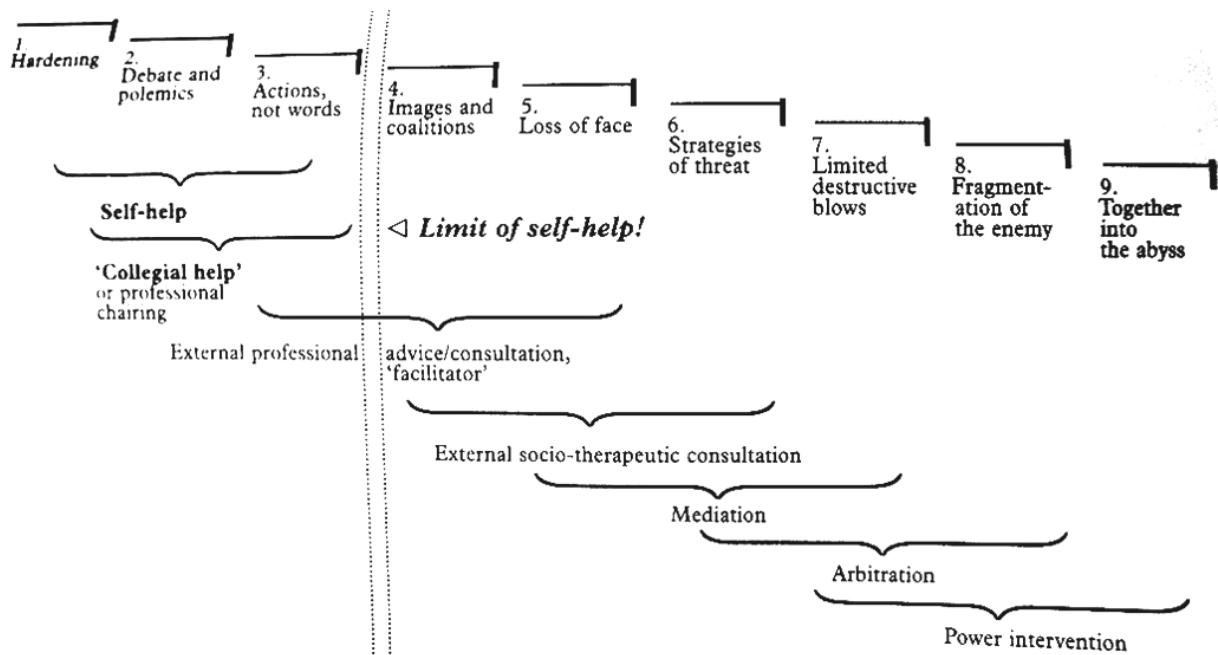
12.2. Bilaga 2

Överblick av konfliktrappans nio steg.

Källa: Glasl (2002:119).

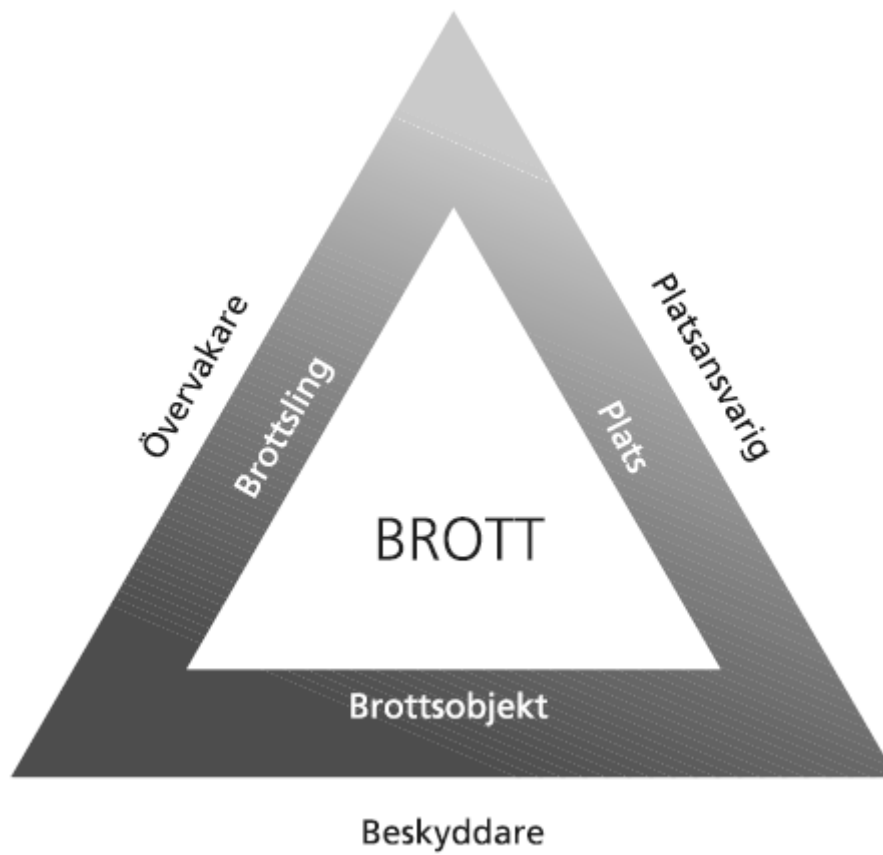
12.3. Bilaga 3

De nio stegen i konfliktrappan med olika former av hjälp.

Källa: Glasl (2002:84-45).

12.4. Bilaga 4

Brottstriangeln med åtgärder.

Källa: Clarke & Eck (2005:31).

12.5. Bilaga 5

Social våldsprevention

	Tillit	Konflikthantering	Livskunskap	Motverka skolk	Motverka mobbning	Motverka droger
Brå	JA	JA	JA	—	JA	—
Skolverket	JA	—	—	—	JA	JA
Intervjuer	JA	JA	JA	JA	JA	JA

Situationell våldsprevention

	Utförning lokaler	Kontroll av besökare	Vuxennärvaro	Kamerövervakning
Brå	JA	—	JA	NEJ
Skolverket	JA	—	JA	JA
Intervjuer	BEGRÄNSAD	JA	JA	NEJ

Repressiv våldsprevention

	Disciplinära åtgärder	Omplacering
Brå	NEJ	—
Skolverket	HELST EJ	HELST EJ
Intervjuer	HELST EJ	HELST EJ

FÖRKLARINGAR

- JA _____ Ställer sig positiv till åtgärden
NEJ _____ Ställer sig negativ eller tveksam till åtgärden
— _____ Åtgärden nämns ej
BEGRÄNSAD _ Ställer sig positiv till åtgärden, men resurserna är begränsade
HELST EJ ____ Åtgärden ska tillämpas om inget annat hjälper

Sammanställande tabell av vårt resultat. Tabellen anger hur Brå, Skolverket och våra respondenter värderar olika våldspreventiva åtgärder.

12.6. Bilaga 6

INTERVJUFRÅGOR

Bakgrund

- Vad har du/ni för utbildning?
- Vilka ämnen undervisar du/ni i?
- Hur länge har du/ni jobbat som lärare?
- Hur upplever du/ni våldsfrekvensen på skolan som du jobbar på nu?
- Hur är tilliten mellan elever och lärare?
- Hur har eleverna det med rastaktiviteter?

Polis

- Hur ser samarbetet ut med polisen?
- Hur ser anmälningsfrekvensen ut?
- Varför är anmälningsbelägenheten för misshandel lägre, i skolan än på allmänna platser?

Droger

- Förekommer det droger på skolan?
- Görs det drogtester på skolan?
- Har ni någon drogförebyggande information?
- Har det förekommit att det kommit in obehöriga besökare? Upplever ni det som ett problem? Har ni något system för att undvika att obehöriga rör sig inom skolområdet?

Kameraövervakning

- Finns det övervakningskameror?
- Vad är de i huvudsak avsedda för och under vilka tider används de?
- Skolverket föreslår att kameror kan användas i våldsförebyggande syfte. Vad tycker du/ni om det?

Konflikthantering

- Har personalen på skolan fått någon undervisning i konflikthantering?
- Vad anser du/ni om konflikthantering?
- Anser du att det går åt mycket lektionstid till att lösa konflikter?
- Kan man förhindra konflikter innan de övergår till fysiskt våld?
- Varför eskalerar konflikterna snabbare hos vissa barn?

Livskunskap

- Får eleverna undervisning i Livskunskap?
- Hur länge har Livskunskap funnits på skolan?
- Upplever du/ni att Livskunskap har någon inverkan på eleverna?
- Tycker ni att Livskunskap är någonting som ska kunna betygsättas?
- Har de lärare som undervisar i Livskunskap, utbildning i ämnet?
- Hur ser de lokala och statliga styrdokument, samt läroplanen gällande livskunskap ut idag?
- Vad tycker du om läromaterialet?
- Blir eleverna informerade om vilka påföljder som finns om de hamnar i strid mot lagen?

Skolans utformning

- När är skolan byggd ungefär?
- Hur ser lokalernas utformning ut? Öppna ytor?
- Finns det undanskymda platser?
- Vad kan man göra för att förbättra skolans lokaler, ur ett våldsförebyggande perspektiv?
- Hur är personalrummet och elevernas uppehållsrum placerade?

Skolk

- Förkommer det mycket skolk?
- Finns det något samband mellan skolk och våld?

Särskilt stöd

- Hur ser elevvårdsarbetet ut på skolan? Finns det elevassistenter?
- Finns det någon särskild undervisningsgrupp för bråkiga elever?
- Hur fungerar det? Bra eller dåligt?
- Har det förekommit att någon har blivit omplacerad eller avstängd?
- Vad finns det för fördelar och nackdelar med att omplacera en elev?

Vuxennärvaro

- Hur upplever ni vuxennärvaron på skolan?
- Har ni rastvakter och lärare i korridorerna?
- Hur är det med övrig personal? Är de synliga, till exempel vaktmästare, lokalvårdare och matpersonal? Har de bra anseende bland eleverna?

Våld

- Hur upptäcker ni om en elev är kapabel till att utföra ett våldsdåd?
- Dokumenteras händelserna så att det finns möjlighet att följa upp dem?
- Vad gör ni om en elev har ett föremål med sig som är skadligt för skolmiljön?
- Förekommer det projekt och temadagar med information om våld?
- Tar ni in människor utifrån för exempelvis föreläsningar och temadagar?
- Använder ni några våldsförebyggande metoder, förutom de som vi har pratat om?

Styrdokument

- Hur ser informationen angående det våldsförebyggande arbetet ut?
- Finns det något antivåldsprogram på skolan? Vilka har utformat det? Hur länge har det funnits? Används det?
- Har ni trivselregler som eleverna tar del av och är de synligt uppsatta?
- Upplever ni att trivselreglerna fungerar bra?
- Är skolreglerna tydligt motiverade?

GÖTEBORGS UNIVERSITET